

TILLGÄNGLIG KURSLITTERATUR?

**Lärosätesbibliotekariers praktik och yrkesroll i
tider av förändring**

Karin Öjehagen

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: professor Pelle Snickars

År: 2026

Title

Accessible Course Literature? The Practice and Professional Role of Academic Librarians in Times of Change

Abstract

This study has highlighted academic librarians' own perspectives and experiences of their work with accessible course literature for students with reading disabilities. The study has addressed how academic librarians described their work, which working conditions are central, and how the work is shaped by institutional and material changes. Using a practice-theoretical framework with a neoinstitutional perspective, focus has been given to a largely unexplored area and has been linked to earlier research on broadened recruitment, students with disabilities and the academic librarian's profession. The study demonstrates that conditions for academic librarians' work differ, despite shared goals and guidelines. Academic librarians' work with accessible course literature is context-dependent, non-standardized and highly influenced by institutional and material changes. Institutional changes generate tensions, which are addressed through adaptations and collaborations. Institutional reforms can lead to unforeseen consequences ultimately affecting students' rights to accessible course literature. The changes in academic librarians' work also shift responsibility towards the student with a reading disability. The student is expected to be more active, persistent and independent, while at the same time facing challenges in their study situation. The guidelines and rules intended to ensure legal certainty risk creating new barriers.

Keywords

(EN): Academic librarians; Accessible course literature; Audiobooks; Assistive technology; Reading Difficulty; Broadened recruitment; The Swedish Agency for Accessible Media (MTM); Institutional Governance; Neoinstitutional theory; Practice theory; Text-to-speech; Universal Design for Learning.

(SV): Lärosätesbibliotekariär; Tillgänglighetsanpassad kurslitteratur; Talböcker; Tekniska hjälpmedel; Läsnersättning; Breddad rekrytering; Myndigheten för tillgängliga medier (MTM); Institutionell Styrning; Neoinstitutionell teori; Praktikteori; Talsyntes; Universell utformning för lärande.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning.....	4
1.1. Syfte och forskningsfrågor.....	6
1.2. Avgränsning och disposition.....	6
1.3. Begreppsanvändning.....	7
1.4. Bakgrund.....	8
2. Tidigare forskning	12
2.1. Tillgänglighetsarbete för en förändrad studentpopulation	13
2.2. Studentens upplevelse och erfarenheter	14
2.3. Lärosätesbibliotekarien och lärosätesbiblioteket	15
3. Teori och metod	18
3.1. Teoretisk ansats.....	18
3.2. Metod och genomförande	20
4. Resultat och analys.....	25
4.1. Studentens förutsättningar.....	26
4.2. Praktikens förutsättningar	30
4.3. Yrkesrollens förändring	34
4.4. Tillgänglighet, teknik och materialitet	40
5. Diskussion och slutsatser	45
Slutsatser och framtida forskning	47
7. Referenser	50
Bilagor	

1. Inledning

Tillgång till kurslitteratur är en grundläggande förutsättning för deltagande i högre utbildning. För studenter med läsnedsättning kräver detta ofta lösningar i form av tillgänglighetsanpassade medier och stödinsatser, där lärosätesbibliotekariens arbete utgör en del. Samtidigt befinner sig detta arbete i en period av omfattande förändring. Nya lagkrav, förändrade riktlinjer och en snabb teknisk utveckling omformar villkoren för hur tillgänglig kurslitteratur produceras, distribueras och används. Dessa förändringar innebär inte enbart nya rutiner, utan påverkar även hur ansvar fördelas, hur bedömningar görs och hur bibliotekarier förhåller sig till sin yrkesroll. Balansen mellan krav på rättssäkerhet, effektivitet och likvärdig tillgång till kunskap skapar en komplex praktik som ställer nya krav på lärosätesbibliotekarier. Trots detta är kunskapen begränsad om hur dessa tar sig uttryck i lärosätesbibliotekariers dagliga arbete och hur de hanteras i praktiken.

Lärosätesbibliotekarien har, liksom andra bibliotekarier verksamma i offentlig sektor, ett uppdrag att bidra till kunskapsförmedling, fri åsiktsbildning samt att främja litteraturens ställning. I uppdraget ingår att särskilt uppmärksamma personer med funktionsnedsättning, exempelvis genom att erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel anpassade efter individens behov. Vidare ansvarar lärosätesbibliotekarier för att verksamheten vid biblioteket knyter an till utbildning och forskning vid det aktuella lärosätet. Dessa formuleringar återfinns i Bibliotekslagen (2013:801) och relaterar till denna intervjustudie som genomförts under första halvan av 2026.

Synen på bibliotekariens roll har traditionellt präglats av en stöttande och serviceinriktad funktion. Rollen har emellertid successivt anpassats i takt med teknisk utveckling, förändrade målsättningar och de verksamheter inom vilka arbetet bedrivits. Politiska mål om breddad rekrytering till lärosäten har lett till att den studentgrupp som lärosätesbibliotekarier möter har blivit alltmer heterogen. Fler studenter med olika former av funktionsnedsättning studerar idag vid svenska lärosäten och har rätt till riktat pedagogiskt stöd för att kunna genomföra sin utbildning på lika villkor. Samtidigt har flera rapporter från Universitetskanslersämbetet (UKÄ) visat på ansenliga skillnader i stöd mellan lärosäten, samt att studenter med funktionsnedsättning ofta upplever stress och oro kopplad till sin studiesituation. När det gäller stöd till studenter med funktionsnedsättning som medför läsnedsättning kan tillgänglighetsanpassad kurslitteratur, i form av

talböcker, tillhandahållas via plattformen Legimus, för vilken Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) ansvarar. Sedan cirka trettio år har myndigheten delegerat detta uppdrag till bibliotekarier på folkbibliotek, skolbibliotek och lärosätesbibliotek. Modellen har möjliggjort för personer med synnedsättning, dyslexi, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar eller tillfälliga funktionsnedsättningar att på ett likvärdigt sätt få tillgång till skön- och facklitteratur.

Två omfattande förändringar genomfördes av MTM under 2025 och i början av 2026. I februari 2025 fick myndigheten i uppdrag av regeringen att föreslå förändringar i sina riktlinjer för tillgänglighetsanpassad kurslitteratur för studenter, i syfte att säkerställa att endast personer med ett berättigat behov får tillgång till tjänsten. Som en konsekvens av detta uppdrag återtog MTM beslutsrätten över tillträde till Legimus från lärosätesbibliotekarierna. Detta trädde i kraft från och med mitten av januari 2026. Studenten ansöker fortfarande om tillträde via sitt lärosätesbibliotek, men ansökan baseras numera på ett ansökningsformulär framtaget av MTM (MTM 2025c). Den andra betydande förändringen inträffade i samband med att EU:s tillgänglighetsdirektiv blev lag (SFS 2023:254). Direktivet ställer bland annat krav på att e-böcker som produceras ska ha inbyggda tillgänglighetsfunktioner. Som en följd av detta förändrade MTM under senare delen av 2025 sina riktlinjer för talboksproduktion inom Legimus, då myndigheten bedömde att den kommersiella marknaden i större utsträckning skulle kunna tillgodose målgruppens behov (Myndigheten för tillgängliga medier 2025b). Sammantaget har förändringar i lagstiftning, riktlinjer och organisatoriska förhållanden under en relativt kort tidsperiod bidragit till att omforma förutsättningarna för lärosätesbibliotekariers arbete.

Redan tidigare har förutsättningarna för lärosätesbibliotekariers tillgänglighetsarbete varierat beroende på faktorer såsom lärosätets storlek, inriktning och forskningsverksamhet, liksom studentpopulationens sammansättning. Lärosätesbibliotekarien är fortsatt en viktig aktör i stödet till studenter med läsnedsättning, både vad gäller förmedling av litteratur samt pedagogiskt och tekniskt stöd. I takt med att arbetet blir alltmer institutionaliserat och de tillgängliga verktygen förändrats, och i vissa fall begränsats, ökar behovet av kunskap om lärosätesbibliotekariers erfarenheter. Denna kunskap är viktig även för att kunna säkerställa en fortsatt likvärdig studiesituation för studenter i behov av tillgänglighetsanpassad kurslitteratur. Som en intervjuperson uttryckte det: ”grejen med det är naturligtvis att med breddad rekrytering så är det också ett breddat ansvar att ta hand om dem som är här”.

Sammantaget befinner sig lärosätesbibliotekariers arbete med tillgänglighetsanpassad litteratur i ett sammanhang av omfattande och relativt snabba förändringar. Dessa förändringar påverkar inte bara organisatoriska strukturer och rutiner, utan även hur bedömningar görs och hur yrkesrollen uppfattas och utövas i praktiken. Samtidigt är kunskapen begränsad om hur dessa förändringar uttrycks i lärosätesbibliotekariers praktiker och hur de omsätts, förhandlas och hanteras i mötet med studenter och i relation till institutionella krav. Detta är särskilt betydelsefullt mot bakgrund av det övergripande mål som präglar området, nämligen att säkerställa en likvärdig och tillgänglig studiesituation för studenter med läsnedsättning. Bristande kunskap om hur arbetet fungerar i praktiken riskerar att försvåra möjligheterna att uppnå detta mål, särskilt i ett sammanhang där villkoren förändras.

1.1. Syfte och forskningsfrågor

Syftet med studien är tvåfaldigt: dels handlar det om att synliggöra hur lärosätesbibliotekariers arbete med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur formas av förändringar i lagstiftning, riktlinjer och tekniska förutsättningar, dels hur detta arbete påverkar förutsättningarna för att skapa en likvärdig studiesituation för studenter med läsnedsättning.

För att uppfylla studiens syfte formuleras följande forskningsfrågor:

- Hur beskriver lärosätesbibliotekarier sitt arbete med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur i relation till studenter med läsnedsättning?
- Vilka institutionella, organisatoriska och materiella förutsättningar uppfattar lärosätesbibliotekarier som betydelsefulla i arbetet med att stödja studenter med läsnedsättning?
- Hur formas lärosätesbibliotekariers praktiker av institutionella och materiella förändringar?

1.2. Avgränsning och disposition

Det empiriska materialet för denna uppsats består av sex individuella semistrukturerade intervjuer med lärosätesbibliotekarier från fyra olika lärosäten. Intervjuerna genomfördes på respektive deltagares arbetsplats och ägde rum mellan den 20 februari och den 12 mars 2026. Slutpunkten för insamling av material i relation till studiens syfte och forskningsfrågor fastställdes till den 31 mars 2026.

I avsnitt 1.1. introduceras studiens ämne, dess bidrag samt syfte och forskningsfrågor. Därefter följer i avsnitt 1.3. en genomgång av centrala begrepp och deras användning i studien. I avsnitt 1.4. Bakgrund, beskrivs det sammanhang inom vilken studien är placerad, med särskilt fokus på tillgänglighetsarbete, Myndigheten för tillgängliga medier och den tekniska utveckling som format studiens syfte och frågeställningar. Kapitel 2 ger en översikt av tidigare forskning och forskningsrelaterad litteratur med relevans för studiens fokus. Både internationell och svensk forskning behandlas, men särskild tonvikt läggs vid svenska förhållanden, särskilt vad gäller rapporter och översikter. Kapitel 3 redogör för studiens teoretiska och metodologiska utgångspunkter, vilket bidrar till att skapa förståelse för forskningsfrågornas utformning och studiens analytiska fokus. I kapitel 4 presenteras studiens resultat och analys, vilka integreras genom en reflexiv tematisk analys baserad på det empiriska materialet. Resultaten relateras till det teoretiska ramverket. Kapitel 5 innehåller en diskussion där studiens resultat sätts i relation till tidigare forskning samt till aktuella politiska och samhällseliga frågor. Kapitlet omfattar även metodologiska reflektioner, slutsatser kopplade till forskningsfrågorna samt förslag på framtida forskning. Relevanta dokument som rör den empiriska undersökningen återfinns i bilagorna.

1.3. Begrepps användning

För att underlätta läsarens förståelse klargörs och motiveras här ett antal centrala begrepp. De aspekter som behandlas i studien kan beskrivas med olika termer beroende på sammanhang och utgångspunkt.

Funktionsnedsättning

Begreppet funktionsnedsättning saknar en enhetlig definition och kan variera beroende på om det används i exempelvis juridiska eller medicinska sammanhang. I denna studie används begreppet i enlighet med Diskrimineringslagen (SFS 2008:567), där det definieras som ”varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns från födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå”. I lärosätessammanhang bedöms en funktionsnedsättning som ”varaktig” om den har varat eller förväntas vara i minst sex månader (Nationellt administrations- och informationssystem för samordnare, u.å.). Närliggande begrepp inkluderar exempelvis ”funktionsvariation” och ”normbrytande funktionalitet”. I relation till neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) förekommer även begrepp som ”neurodiversitet” eller ”neurologisk mångfald”.

Lärosäte

Begreppet lärosäte avser såväl universitet som högskolor. Studier vid dessa institutioner benämns som högre studier eller högre utbildning.

Läsnedsättning

I denna studie används begreppet läsnedsättning i enlighet med Myndigheten för tillgängliga mediers definition, där det avser en funktionsnedsättning som försvårar läsning av tryckt eller digital text (Legimus u.å.).

Tillgänglighetsanpassad kurslitteratur / talböcker

Begreppet tillgänglighetsanpassad kurslitteratur/talböcker avser kurslitteratur i tillgängligt format för studenter med läsnedsättning, vilket tillhandahålls med stöd av ett undantag i upphovsrättslagen (§17) i syfte att möjliggöra en mer likvärdig studiesituation. Dessa skiljer sig från e-böcker och kommersiella ljudböcker både vad gäller regelverk och funktionalitet. Närliggande begrepp är exempelvis ”tillgänglig litteratur” och ”universellt utformade e-böcker”.

1.4. Bakgrund

Arbetet med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur i högre utbildning befinner sig i ett skede av förändring. Nya lagkrav, förändrade myndighetsuppdrag och en växande grupp studenter med funktionsnedsättning omformar både ansvar och arbetssätt. Tillgången till tillgänglighetsanpassad kurslitteratur är central för studenters möjligheter att genomföra sina studier. I detta avsnitt placeras studien i sin bredare kontext, med fokus på tillgänglighetsarbete inom högre utbildning, den svenska talboksmodellen samt aktuella förändringar i regelverk och teknik.

Svenska beslutsfattare har under lång tid arbetat för att bredda rekryteringen till högre utbildning. Lärosäten har en skyldighet att tillgängliggöra sina utbildningar, vilket främst regleras av Diskrimineringslagen (SFS 2008:567). Arbetet intensifierades efter 2001, då regeringen i en proposition (2001/02:15) föreslog att formuleringen ”aktivt främja och bredda rekryteringen till högskolan” skulle införas i Högskolelagen (SFS 1992:1434). Inledningsvis definierades breddningen främst utifrån könstillhörighet eller etnicitet, men i takt med att högre utbildning expanderade under 2010-talet i omfattning, kom även funktionsnedsättning att inkluderas (Bryntesson & Börjesson 2021, 27–30).

Lärosätenas arbete med studenter med funktionsnedsättning regleras av flera lagar och styrdokument. Diskrimineringslagen (SFS 2008:567) ställer krav på att förebygga diskriminering och vidta skäliga anpassningar. Högskolelagen (SFS

1992:1434) anger att lärosäten ska främja breddad rekrytering, säkerställa att studenter ges goda förutsättningar att fullfölja sina studier samt verka för tillgänglig utbildning (Universitets- och högskolerådet 2014, 6, 8–10, 34). Detta kompletteras av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som Sverige förbundit sig att följa, och som betonar rätten till utbildning utan diskriminering samt behovet av rimliga anpassningar (Westergren & Holmquist 2024, 14). Högskoleförordningen (SFS 1993:100) kompletterar genom mer detaljerade bestämmelser om studenters rättigheter, utbildningens kvalitet och lärosätenas ansvar att organisera stödinsatser (Universitets- och högskolerådet 2014, 19). I takt med att studentpopulationen blivit mer heterogen har även behovet av stödinsatser ökat, inte minst för studenter med funktionsnedsättning.

Studenter med funktionsnedsättning har rätt till riktat pedagogiskt stöd, vilket omfattar åtgärder som syftar till att undanröja hinder i studiesituationen. Antalet ansökningar har ökat över tid¹, särskilt bland studenter med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi samt neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Denna ökning kan kopplas till såväl ökad diagnosticering som till en expansion av högre utbildning och ökade krav på tillgänglighet. Tillgång till tillgänglighetsanpassad kurslitteratur utgör en del av detta stöd och kan vara avgörande för studenter med läsnedsättning att kunna tillgodogöra sig utbildningen. I Sverige tillhandahålls talböcker genom ett samarbete mellan Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) och biblioteken, där myndigheten ansvarar för produktion och biblioteken för distribution och användarstöd. Uppdelningen, ofta benämnd som den svenska talboksmodellen, har möjliggjort för personer med läsnedsättning att ta del av litteratur på likvärdiga villkor (Westergren & Holmquist 2024, 6–11, 21–22, 47–48).

En stor del av Legimus samling utgörs av kurslitteratur för högskole- och universitetsstudier, en kategori som produceras utefter ett särskilt uppdrag från Utbildningsdepartementet. I stort har MTM tillhandahållit och producerat den kurslitteratur som efterfrågats av studenter på lärosäten. Litteraturen ska vara obligatorisk och inte bara ett par sidor i en bok, samt offentligt producerad. Kompendier och artiklar ansvarar lärosätena själva för att tillgängliggöra för studenter med läsnedsättning (Klein 2017, 225–229, 246–247). Således har lärosätesbibliotekarier under lång tid haft en viktig roll för detta arbete, både i mötet med studenten och av bedömning om behovet av tillgång till tjänsten.

¹ Från år 2010 till 2024 var ökningen närmare 400 procent (Westergren & Holmquist 2024).

Under de senaste åren har strukturen genomgått förändringar. En viktig faktor är EU:s nya tillgänglighetsdirektiv, som ställer krav på att digitala produkter och tjänster, däribland e-böcker, ska utformas med inbyggda tillgänglighetsfunktioner (SFS 2023:254; SOU 2024:96). Då delar av lagen kräver tillägg i grundlagarna tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen, införs tillgänglighetskrav för e-böcker först under början av 2027 (SOU 2024:96). Lagen förväntas ge ett ökat utbud av universellt utformade e-böcker och e-bokstjänster, så även kurslitteratur. Tillgänglighetsanpassningen är funktionell och kräver bland annat att e-böcker med både text och ljud ska ha synkroniserad återgivning, kompatibilitet med tekniska hjälpmedel, möjlighet till navigering och anpassning av presentationen av innehållet, möjliggöra olika återgivning på ett begripligt sätt, vara sökbar utifrån sina tillgänglighetsfunktioner (metadata) och får inte hindras av kopieringsskydd (KRFS 2025:1) (Post- och Telestyrelsen 2025). Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) är ansvarig för tillsynen av aktörer som ger ut e-böcker och aktörer som tillhandahåller e-böcker genom programvara (Myndigheten för tillgängliga medier 2025a).

Som en följd av direktivet har MTM förändrat sina riktlinjer för produktion av tillgänglig kurslitteratur, med betoning på att den kommersiella marknaden i många fall ska kunna tillgodose behovet (Myndigheten för tillgängliga medier 2025b). Beslutet om förändring av produktion föregicks av dialog med brukarorganisationer, lärosäten och förlag och en konsekvensutredning gjordes. För läsaren i behov av anpassad litteratur såg myndigheten att det ökade utbudet på marknaden kommer att främja inkludering och jämlika levnadsvillkor. Risker som MTM såg var bristande likvärdighet, eftersom lärosätesbiblioteken har olika förutsättningar vad gäller resurser och organisation. Man såg också att större ansvar kommer ligga på läsaren att bedöma tillgängligheten i respektive e-bok, att tillgången till kurslitteratur kan komma att bli mindre förutsägbar och att den anpassade litteraturen kommer att finnas i olika gränssnitt via olika tjänster. För lärosätesbiblioteken såg myndigheten ett successivt ökat ansvar, risk för ökade kostnader och sannolikt ett ökat behov av kompetent personal. Förlagen kunde komma få ökad försäljning av sina e-böcker, men också ett ökat ansvar för service, teknisk tillgänglighet och metadata i de e-böcker man producerade (Myndigheten för tillgängliga medier 2025a).

Parallellt med detta gav regeringen MTM i uppdrag att se över tillgången till plattformen Legimus, i syfte att säkerställa att endast personer med ett berättigat behov får tillgång till tjänsten (Follin, Gärdén, Jeppsson, & Nord 2025). Uppdraget föregicks av en debatt om myndighetens hantering av tillgänglighetsanpassad

kurslitteratur, framför allt från läromedelsförlagen. Efter en egen utredning som publicerades januari 2025 drog läromedelsförlagen slutsatsen att kurslitteraturmarknaden är hotad och att en av anledningarna var olaglig spridning och kopiering via Legimus. Läromedelsförlagen efterlyste ett helhetsgrepp kring systemet som det ser ut idag och diskussion kring hur det borde utformas framåt för att möta samhällsförändringar (Rosén & Öhlin 2025, s. 41–42).

Regeringsuppdraget har bland annat lett till att myndigheten återtagit beslutsrätten för tillträde, vilket tidigare delegerats till lärosätesbibliotekarier. Förändringarna påverkar inte endast arbetsprocesser och ansvarsfördelning, utan även villkoren för studenters tillgång till kurslitteratur. I återrappporteringen kom MTM fram till att ansvarsfördelningen mellan myndigheten och lärosätesbiblioteken inte var tydlig nog och lade fram förslaget att lärosätena på lång sikt själva ska ansvara för vilka personer som ska få tillgång till Legimus, gärna genom riktat pedagogiskt stöd. Som en del av rapporten gjordes en utredning om intygskrav kopplat till funktionsnedsättning, men här fastslog MTM att det fanns flera utmaningar och hinder för att införa detta krav och avvaktade med denna ändring (Follin et al. 2025, 38–40, 53–55). Myndighetens förändringar har kommunicerats till lärosätesbibliotekarier genom bland annat nyhetsbrev och nätverk. Samtidigt har kritik framförts från flera aktörer, inklusive brukarorganisationer och bibliotekssektorn. Debatten har bland annat berört oro för minskad tillgång till litteratur för studenter och ökade krav på lärosäten (Flocker, Ernhagen & Mattson 2025; Biblioteksbladet 2026).

Sammantaget innebär detta att studenten med läsnedsättning befinner sig i en situation där tillgången till stöd och litteratur formas av ett komplext samspel mellan lagstiftning, tekniska system och organisatoriska förändringar. Utvecklingen att lärosätesbibliotekariens roll i relation till studenten förändras också, exempelvis genom nya krav på dokumentation och bedömning av stöd. Trots att förändringarna är viktiga för studenters möjligheter att genomföra sina studier, är kunskapen begränsad om hur dessa påverkar arbetet i praktiken och hur de kommer till uttryck i mötet mellan lärosätesbibliotekarie och student. Bristande kunskap om denna praktik riskerar i förlängningen att försvåra arbetet att skapa en likvärdig studiesituation för studenter med läsnedsättning. Mot denna bakgrund riktar studien sitt fokus mot lärosätesbibliotekariers arbete med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur, med särskild uppmärksamhet mot hur förändrade villkor påverkar arbetet.

2. Tidigare forskning

I detta kapitel behandlas forskningsartiklar tillsammans med forskningsöversikter, antologier och andra vetenskapliga publikationer. Inledningsvis presenteras två svenska översikter som illustrerar hur forskningen om lärosätesbibliotek, bibliotekarier inom högre utbildning och tillgänglig läsning för studenter är både fragmenterad och i vissa avseenden begränsad. Därefter följer en tematisk genomgång av forskning om lärosätens tillgänglighetsarbete, studenters erfarenheter samt lärosätesbibliotekariens professionella roll.

När den vetenskapliga tidskriften *Nordic Journal of Library and Information Studies* 2024 publicerade ett specialnummer med fokus på forskning om lärosätesbibliotek, genomförde gästredaktörerna Sara Kjellberg, Helena Francke och Live Håndlykken Kvale en ostrukturerad sökning inom området. I ledarartikeln redovisades resultatet, vilket omfattade forskningsartiklar, antologier och andra vetenskapliga publikationer. Genomgången visade att forskning som specifikt fokuserar på lärosätesbibliotek är förhållandevis begränsad och samtidigt ämnesmässigt spridd. De identifierade forskningsområdena rörde bland annat organisation och ledning, samverkan mellan bibliotek och fakultet, studenters medie- och informationskompetens samt bibliotekens stöd till forskare och arbete med open access. Endast ett fåtal studier behandlade lärosätesbibliotekariers professionella utveckling (Kjellberg et al. 2024, i-vi).

Samma år publicerade Lisa Olsson Dahlquist och Eva Wennås Brante en kunskapsöversikt om lyssningsläsning i högre utbildning, framtagen i samarbete mellan Myndigheten för tillgängliga medier och Malmö Universitet (Olsson Dahlquist & Wennås Brante 2024). Översikten fokuserade på hur studenter med läsnedsättning tillgodogör sig kurslitteratur i ljudformat och baserades på systematiska sökningar inom området. Antologier, rapporter och andra publikationer inkluderades endast i begränsad omfattning. Materialet organiserades i fyra teman: rätten att läsa på lika villkor, läspraktiker, tekniska format samt studentperspektiv (ibid. 9–22). I likhet med Kjellberg et al. (2024) konstaterade författarna att forskningen fortfarande är begränsad, trots att behovet av tillgänglig kurslitteratur ökar. De framhöll särskilt betydelsen av planering av stöd och undervisning, universell utformning av kursmaterial, tekniskt fungerande lösningar och samordning mellan aktörer. Lyssningsläsning beskrevs som en aktiv och krävande process snarare än en enkel avkodning (Olsson Dahlquist & Wennås Brante 2024, 9–22, 40–42).

Följande avsnitt relaterar svensk och internationell forskning till teman i den aktuella studien. Urvalet är inte heltäckande utan baseras på relevans för studiens syfte. Flera strukturerade och semistrukturerade litteratursökningar har genomförts, där ovan översikter också har bidragit med vägledning vad gäller sökstrategier och relevanta publikationer. Fokus har legat på material från de senaste tio åren, i form av forskningsartiklar, avhandlingar och myndighetsrapporter.

2.1. Tillgänglighetsarbete för en förändrad studentpopulation

Lärosätens arbete med tillgänglighet har i en svensk kontext analyserats i flera rapporter. Bryntesson och Börjesson (2021) genomförde på uppdrag av Universitetskanslersämbetet (UKÄ), en nordisk kartläggning av breddad rekrytering. Kartläggningen visade att Sverige är det enda nordiska land som lagstadgat om breddad rekrytering i Högskolelagen (SFS 1992:1434), samtidigt som samtliga undersökta länder har anpassat sig till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Detta har bidragit till ett ökat fokus på tillgänglighet och i vissa fall till förändringar i lagar och regelverk. Antalet studenter som erhåller stöd relaterat till funktionsnedsättning hade ökat, men orsakerna till denna utveckling var svåra att fastställa. Rapporten pekade också på brister i implementering och uppföljning, vilket gjorde det svårt att bedöma effekterna av arbetet med breddad rekrytering (Bryntesson & Börjesson 2021, 7–10, 95, 102).

I takt med att mål om breddad rekrytering och breddat deltagande² aktualiserats har dessa också problematiserats. Melander (2020) undersökte i en fallstudie lärares perspektiv på implementeringen av dessa mål. Resultaten visade att även om lärare och stödpersonal eftersträvar likvärdigt deltagande, saknades samsyn kring målets betydelse. Anpassningar upplevdes som tidskrävande och stödet som otillräckligt och oflexibelt (Melander 2020). I en senare intervjustudie framkom liknande resultat: lärare uttryckte stöd för målet om mångfald, men upplevde att organisatoriska förutsättningar inte fanns. De uppvisade flexibilitet och kreativitet i sin undervisningsplanering, men förståelse för studentens behov grundades i personliga erfarenheter, snarare än pedagogiska diskussioner mellan kollegor. Trots en omsorg och uppfinningsrikedom skapade de nya villkoren en komplex och krävande arbetssituation (Björklund, Magnusson & Fernström 2023). Artiklarna

² Begreppet breddat deltagande aktualiserades av regeringen 2017, när de vill betona att breddad rekrytering även innefattar att möjliggöra för fler att fullfölja sina studier. Deras förslag gick ut på att införa breddat deltagande som mål i högskolelagen (SFS 1992:1434). Stark kritik riktades dock från lärosätena om att förslaget var otydligt, saknade ökad resurstilldelning samt att kravet på breddat deltagande riskerade att medföra sänkt kvalitet av utbildningarna och förslaget drogs tillbaka (Bryntesson & Börjesson 2021).

ovan belyser komplexiteten att implementera mål och reformer i en organisation och för en yrkesgrupp, vilket kan relateras till den aktuella studien om lärosätesbibliotekariers förändrade förutsättningar.

Internationell forskning visar liknande tendenser. Emerson (2025) beskriver hur studentpopulationen i högre utbildning blivit mer heterogen, med fler studenter med funktionsnedsättning, högre ålder och varierande socioekonomiska villkor. Samtidigt konstaterades att lärosätesbibliotek ofta fortsatt riktade sig till en relativt privilegierad grupp. Författaren argumenterade att lärosätesbibliotekens verksamheter behöver anpassas för att skapa ökad tillgänglighet, tillhörighet och inkludering (Emerson 2025). En interventionsstudie visade på den viktiga roll lärosätesbibliotekarier kan spela i arbetet med inkludering och tillgänglighet. De brittiska forskarna Sarah Pittaway och Michelle Malomo (2021) genomförde en interventionsstudie med fokus på “universal design for learning” (UDL), för att stimulera läsning hos studentgruppen som helhet. Författarna såg att lärosätesbibliotekarier hade en viktig roll i att stödja användningen av digitala verktyg och e-böcker samt synliggöra deras funktioner (Pittaway & Malomo 2021). Studierna ovan undersöker hur lärosätesbibliotekets roll förändrats i takt med en mer heterogen studentgrupp, men belyser också hur rollen skulle kunna se ut framåt, vilket kan vara av värde för den aktuella studien.

Sammanfattningsvis visar forskningen att en mer heterogen studentpopulation ställer högre krav på tillgänglighet, pedagogisk anpassning och organisatorisk samordning. Samtidigt framkommer brister i implementering och resursfördelning, vilket påverkar möjligheterna att skapa inkluderande och tillgängliga lärmiljöer.

2.2. Studentens upplevelse och erfarenheter

Forskning om studenters erfarenheter kan utgå från flera perspektiv, däribland lyssningsläsning, psykosociala aspekter samt teknikens betydelse. UKÄ:s rapport *Studentspegeln* (Dryler & Vilkénas 2025) baseras på en enkätundersökning där studenter med och utan rapporterad funktionsnedsättning beskrev sin studiesituation. Resultaten visade att studenter med funktionsnedsättning i högre grad upplever stress och oro, samt svårigheter att genomföra studierna i tid. Studentgruppen med funktionsnedsättning uppgav också bristande kompetens hos lärare vad gäller tillgänglighet och anpassningar. Samtidigt var det mindre än hälften av dessa studenter som hade sökt stöd, ofta på grund av att de inte upplevde behov, saknade information eller tvivlade på att det skulle få hjälp (Dryler & Vilkénas 2025, s. 36–50, 71–76). Studenters oro, stress och svårigheter att klara

sina studier i kombination med upplevelser kopplat till de pedagogiska stödfunktioner som lärosäten erbjuder, kan komplettera lärosätesbibliotekariernas beskrivningar av sitt arbete med studenter funktionsnedsättning och läsnedsättning. Forskning om lyssningsläsning ger ytterligare insikter. Den svenska forskaren Anna Lundh (2024) visade att lyssningsläsning är en aktiv och kompetenskrävande praktik som förutsätter både digitala färdigheter och strategisk hantering av ljudbaserat material. Trots detta lämnades studenterna i studien ofta att själva utveckla dessa kompetenser. Studien understryker vikten av att lärosäten erbjuder strukturerat stöd och utbildning, samt arbetar aktivt för att skapa inkluderande lärmiljöer (Lundh 2024).

Internationella studier bekräftar bilden ovan. Studenter med läs- och skrivsvårigheter rapporterar hinder i form av långsam läsning, avkodningssvårigheter och låg självtillit, vilket kan leda till stress och minskad delaktighet (Serry, Oates, Ennals, Venville, Williams, Fossey & Steel 2018). Serry et al. (2018) såg att många studenter med läs- och skrivsvårigheter inte sökte stöd, trots svårigheter. Detta kunde delvis förklaras av bristande kännedom om tillgängliga insatser men också av en upplevelse att svårigheterna inte skulle tas på allvar. Författarna underströk behovet av ökad medvetenhet hos lärosäten om gruppen. Samtidigt kan assisterande teknologier förbättra både studieresultat och psykosocialt välbefinnande (McNicholl, Casey, Desmond & Gallagher 2021). Faktorer som kan påverka stöttningsen negativt är otillräcklig kompetens kring teknologins olika funktioner eller otillräckliga funktioner i själva verktygen. McNicholl et al. (2021) lyfte vikten av att tillgängliggöra assisterande verktyg till hela studentgruppen, för att stimulera inkludering och reducera stigma för studenter med läsnedsättning (McNicholl et al. 2021). Forskningen visar sammanfattningsvis att studenter i Sverige och internationellt möter både akademiska och sociala utmaningar. Betydelsen av stödstrukturer, tekniska lösningar och pedagogisk anpassning framhålls för att förbättra gruppens studiesituation.

2.3. Lärosätesbibliotekarien och lärosätesbiblioteket

Svensk forskning om lärosätesbibliotekarier har i stor utsträckning fokuserat på uppdraget kopplat till informationssökning och pedagogiska uppdrag. Lindberg (2015) visade i sin avhandling att nyanställda lärosätesbibliotekarier ofta prioriterade användarens behov framför sin egen kompetensutveckling, samtidigt som forskningsbaserad kunskap ansågs vara viktig för ett växande pedagogiskt uppdrag (Lindberg 2015, 7–8, 159–160). I en senare studie framkom att informationsanvändning i lärosätesbibliotekariers yrke i hög grad var

situationsbundet och praktiskt orienterat och att kompetensutveckling ofta skedde kollegialt (Pilerot & Lindberg 2018). Forskning om den pedagogiska rollen har visat att lärosätesbibliotekarier kan bidra till utvecklingen av studenters informationskompetens genom anpassade undervisningsinsatser (Thorn 2022). I antologin *Stöd för forskning och utbildning* (Gilbert & Michnik 2024) beskrevs lärosätesbibliotekens verksamhet ur flera perspektiv. Arbetet med studenter med läsnedsättning behandlades endast översiktligt i antologin, vilket redaktörerna själva medgav. I de delar det togs upp, framhölls betydelsen av en yrkesroll med användarfokus, samarbeten, teknisk kompetens och strategisk kommunikation. Lärosätesbibliotekariers förmåga att analysera utmaningar och driva utvecklingsarbete togs också upp, liksom att värna om värden såsom akademisk frihet, integritet och öppen tillgång till kunskap (Gilbert & Michnik red. 2024, 93–95, 148, 153–176, 261–262).

Exemplen ovan lyfter hur lärosätesbibliotekarien prioriterar användare och anpassar arbetet utifrån situation. De beskriver också den pedagogiska rollen, där lärosätesbibliotekarien på ett flexibelt och utforskande sätt söker att förstå studenter, genomför förändringar och utvecklar innehåll. Samtidigt betonas förmåga till samarbete, teknisk kompetens och en mer strategisk och analytisk roll. Rollen som lärosätesbibliotekarie är bred och beroende av situation och uppdrag.

Genomgången av tidigare forskning visar att kunskapsläget kring lärosätesbibliotekariers arbete med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur fortfarande är begränsat och fragmenterat. Forskningen är tematiskt spridd och behandlar ofta områden såsom lärosätens tillgänglighetsarbete, studenters erfarenheter och lärosätesbibliotekariers pedagogiska uppdrag, snarare än det specifika arbete som står i fokus för denna studie. Ett antal centrala mönster går att se. För det första pekar forskningen på att högre utbildning är alltmer präglad av en heterogen studentpopulation, där behov av tillgänglighet och anpassningar ökar. Detta medför förändrade krav på både lärosäten och deras stödfunktioner, inklusive bibliotekens verksamhet. För det andra visar studier att implementeringen av tillgänglighetsåtgärder är ojämn och att organisatoriska, tidsmässiga och kompetensmässiga begränsningar påverkar möjligheten att skapa likvärdiga studievillkor. Forskning som belyser studenters perspektiv visar att studenter med läsnedsättning möter både akademiska och psykosociala utmaningar. Bristande kännedom om stöd, osäkerhet kring tillgång till resurser och upplevelser av otillräckligt stöd påverkar deras studiesituation. Samtidigt framhålls betydelsen av fungerande tekniska lösningar, strukturerat stöd och samordning mellan olika aktörer. Allt detta understryker att tillgänglighetsanpassad kurslitteratur inte enbart

är en teknisk fråga, utan en del av en mer komplex pedagogisk och institutionell praktik.

När det gäller lärosätesbibliotekariers roll visar forskningen att rollen präglas av flexibilitet, anpassning till användarnas behov och en pedagogisk ambition. Rollen formas i hög grad av praktiska arbetsvillkor och lokal kontext, snarare än av en enhetlig, forskningsbaserad praktik. Samtidigt framkommer att bibliotekarier förväntas hantera ett allt bredare uppdrag, där teknisk kompetens, pedagogisk förmåga och strategiskt tänkande kombineras. Studiens syfte är att synliggöra lärosätesbibliotekariernas förändrade förutsättningar att stödja studenter med läsnedsättning, vilket ovan slutsatser kan koppla direkt till. Den tidigare forskningen visar att dessa förutsättningar kan påverkas av en rad faktorer på olika nivåer, såsom politiska mål, organisatoriska strukturer, teknisk utveckling och studenternas behov.

Relaterat till forskningsfrågorna ger tidigare forskning en del ledtrådar. Första forskningsfrågan rör hur lärosätesbibliotekarier beskriver sitt arbete och här visar studier att yrkesrollen är starkt situationsbunden och präglas av anpassning efter lärosätets förutsättningar och studenters behov. Hur detta arbete uttrycks i relation till tillgänglighetsanpassad kurslitteratur framkommer inte. Beträffande forskningsfrågan om vilka förutsättningar som är särskilt betydelsefulla pekar tidigare forskning på faktorer såsom organisatoriska resurser, kompetens, tekniska system och samverkan mellan aktörer. Dessa framstår som väsentliga för hur stödet utformas och upplevs. I relation till tredje forskningsfrågan om hur praktiker formas av institutionella och materiella förändringar ger tidigare forskning indikationer på att förändringar i riktlinjer, teknik och studentpopulation påverkar yrkesrollen, men studier saknas som tar ett sammanhållet perspektiv på dessa. Utifrån detta ses ett behov av att närmare undersöka hur lärosätesbibliotekariers arbete med tillgänglighetsanpassad litteratur utvecklas i en tid av organisatoriska och teknologiska förändringar.

3. Teori och metod

Tidigare forskning visar att lärosätesbibliotekariers arbete med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur formas i ett komplext samspel mellan organisatoriska villkor, tekniska system och studenters behov. För att förstå hur detta arbete uttrycks i praktiken, särskilt i en kontext av snabba förändringar i regelverk och ansvarsfördelning, krävs ett analytiskt perspektiv som fångar både handling och struktur. I detta kapitel presenteras studiens teoretiska ramverk och valet av detta motiveras i relation till studiens syfte och forskningsfrågor. Därefter följer en redogörelse av studiens metodologiska upplägg, inklusive datainsamling, urval och avgränsningar. Etiska överväganden och ett tydliggörande av forskarens position avslutar kapitlet och lägger grunden för den kommande analysen.

3.1. Teoretisk ansats

Studiens syfte är att synliggöra hur förändringar i lagstiftning, riktlinjer och tekniska förutsättningar påverkar lärosätesbibliotekariers arbete med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur för studenter med läsnedsättning. För att kunna analysera både hur arbetet utförs i praktiken och vilka villkor som formar det, kombineras ett praktikteoretiskt och ett nyinstitutionellt perspektiv, med ett särskilt fokus på förändringsprocesser och hur dessa kan tolkas beroende på perspektiv.

Praktikteorin utgör en viktig utgångspunkt för att analysera hur lärosätesbibliotekariers arbete uttrycks i konkreta handlingar: i samtalet med studenter, användning av digitala verktyg, tolkning av regelverk och i meningsskapande av sitt arbete. Perspektivet synliggör det vardagliga, kroppsliga och materiella i yrkesutövningen men också hur etik och omsorg uttrycks i konkreta handlingar (Nicolini, Seidl & Splitter 2025, 251). Arbetet definieras som uppbyggt av just *praktiker*, med andra ord återkommande mönster av *göranden* (doings) och *säganden* (sayings) (Hui, Schatzki & Shove 2016, 1–2, 6). Dessa praktiker formas i sin tur av komponenter såsom *förståelser* (understandings), *regler*, *materialiteter* och så kallade *teleoaffektiva strukturer*, det vill säga mål, värden och känslor (Nicolini et al. 2025, 251–253). Genom att analysera lärosätesbibliotekariers arbete, dess olika delar och vad som formar det, synliggör teorin hur organisering, regler och normer uttrycks i vardagen, och inkluderar känslor och mål som del av praktiken.

Samtidigt sker praktiker inte isolerat, utan formas i relation till strukturella villkor. Praktikteoretikern Theodore R. Schatzki utforskade 2024 möjligheterna till en konvergens mellan institutionell teori och praktikteori och jämförde delar av teorierna med varandra med utgångspunkt i organisationsförändring (Schatzki 2024). Från det praktikteoretiska perspektivet beskrev Schatzki hur förändring sker genom serier av handlingar, där varje handling är en reaktion på en tidigare händelse. Han påtalade samspelet mellan handling och materialiteter såsom teknik och dokument och hur dessa blir aktiva element i förändringsprocesser. Praktiker som förändras kan göra detta oavsiktligt och som en bieffekt av en ny rutin och behöver inte vara ett medvetet val. Praktiker förändrar strukturer, likväl som strukturer förändrar praktiker (Schatzki 2024). Detta perspektiv på förändring utgör en del av analysen av det empiriska materialet.

Medan praktikteorin synliggör hur arbetet utförs, bidrar nyinstitutionell teori till att analysera de villkor som formar arbetet. Lärosätesbibliotekariers arbete påverkas starkt av institutionella krav, såsom lagstiftning, riktlinjer och professionella normer (Eriksson-Zetterquist 2009, 64–65). Nyinstitutionell teori fokuserar på hur organisationer påverkas av sin omgivning och söker *legitimitet* genom att anpassa sig till normer och regler. Genom perspektivet analyseras organisationer och institutioner som verkar inom samma *organisationsfält*. Organisationer (exempelvis bibliotekarier vid ett lärosäte) anpassar sig till det organisationsfält man tillhör (exempelvis aktörer som också är involverade i arbete med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur) och här kan nyinstitutionell teori undersöka varför de tenderar att bli lika varandra (*isomorfism*) och organiserar sig på liknande sätt. Flera olika krafter driver på likriktningen, exempelvis lagstiftning och riktlinjer, vilket utgör en *tvingande* kraft. När organisationer hamnar i en osäker position, tenderar de att försöka efterlikna en liknande organisation som upplevs som framgångsrik, vilket blir en *imiterande* kraft. De *normativa* krafterna kan vara de gemensamma normer som exempelvis en profession har, där man både explicit och implicit har kommit överens om hur ett arbete bör utföras, eller vilka förutsättningar som gäller för det (Eriksson-Zetterquist 2009, 71–75, 78–81).

Under förändringsprocesser kan nya tvingande krafter skapa spänning när det krockar med en existerande norm. Här kan begreppet *löskoppling* (decoupling) beskriva hur en organisation följer en formell struktur (tvingande kraft) för att behålla sin legitimitet, men samtidigt svarar med egna strategier och anpassningar för att hantera arbetet i vardagen, den informella strukturen. I grunden står dock begreppet *legitimitet*, där organisationer strävar efter att behålla sin relevans och stabilitet genom att anpassa sig efter omvärldens skiftande villkor (Eriksson-

Zetterquist 2009, 103–104). Detta perspektiv på förändring utgör också en del av analysen av det empiriska materialet.

Genom att kombinera dessa två perspektiv kan studien dels synliggöra hur arbetet utförs genom mötet mellan lärosätesbibliotekarien och studenten, och förklara de strukturella villkor som formar praktiken. Förändringar i lagstiftning, riktlinjer och tekniska system påverkar inte bara organisationen på en övergripande nivå, utan förändrar praktiken konkret och påverkar möjligheterna att skapa en likvärdig studiesituation för studenter.

3.2. Metod och genomförande

Olika samhällsaktörer skapar egna bilder av arbetet med studenter med läsnedsättning och perspektiven skapar olika tolkningar och definitioner. Definitionerna kan, i en flerparadigmatisk anda, bli många och svåra att förena (Svensson & Wästerfors 2022, 20–22). Lärosätesbibliotekarien spelar en viktig roll i relation till studenten med läsnedsättning, men dennes tolkning och definitioner av fenomenet är i begränsad utsträckning representerade i tidigare forskning. När involverade aktörer, däribland lärosätesbibliotekarier, möter förändringar i lagstiftning, teknik och rutiner, kan olika perspektiv bidra till en mer nyanserad förståelse av arbetet med studenter med läsnedsättning. En kvalitativ metod möjliggör en fördjupad analys av lärosätesbibliotekariers erfarenheter, förståelser och tolkningar av sitt arbete (Gunnarsson & Öhlander 2022, 32–33).

För att besvara studiens forskningsfrågor genomfördes semistrukturerade, kvalitativa intervjuer. Valet av metod motiverades av att lärosätesbibliotekariers olika erfarenheter förväntades framträda tydligare i en mindre styrd intervjusituation (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2022, 77–78). Två övergripande perspektiv fungerade som analytiska ingångar i intervjuerna. Det första var det personliga, där vardagens praktiker i form av *göranden* och *säganden* beskrevs utifrån exempelvis rutiner, kompetenser och materialiteter, samt känslor, förväntningar och uppfattningar om arbetet och den egna yrkesrollen. Det andra perspektivet avsåg individens position i organisationen, där arbetet beskrevs i relation till exempelvis riktlinjer, samverkansformer och målsättningar, men även till prioriteringar, kompetensutveckling och resurser (se bilaga 2). Utifrån dessa perspektiv uppmuntrades intervjupersonerna att fritt beskriva sitt arbete, vilket möjliggjorde flera och nyanserade beskrivningar av praktiken och relationen till denna.

Studien fokuserade på bibliotekarier vid svenska lärosäten, vilka arbetar med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur till studenter med läsnedsättning. I kommunikation med utvalda lärosätesbibliotek definierades önskemål att personen i dagsläget arbetade med tillgänglighetsanpassad litteratur till studenter, samt hade erfarenhet inom området. Eftersom intervjuerna genomfördes ”på plats”, gjordes urvalet utifrån möjligheterna att resa till respektive lärosätesbibliotekarie, samt möjligheten att genomföra intervjuer inom tidsramen för uppsatsen. Ett bekvämlighetsurval gjordes således, men med en strategisk vinkling. Målet var att intervjua 6–8 lärosätesbibliotekarier. För att öka möjligheten att få en variation av erfarenheter och tankar, var det viktigt att hitta intervjupersoner vid lärosätesbibliotek av varierande storlek och ämnesinriktning, vilket påverkade urvalet. Vid ett större lärosäte intervjuades tre bibliotekarier vilka arbetade vid tre olika fakultetsbibliotek. Vid tre mindre lärosäten intervjuades tre intervjupersoner vilka arbetade vid respektive lärosätesbibliotek. En av dessa personer är IKT-pedagog, men utför samma arbete som de andra i materialet, varför denne inkluderades trots annan utbildningsbakgrund. Personen kommer härnäst ingå under benämningen lärosätesbibliotekarier. Eftersom studien fokuserade på den individuella lärosätesbibliotekariens erfarenheter och praktiker, valde jag att inte definiera vilka lärosäten som inkluderades i studien (Hughes Tidlund & von Unge 2022, 57–58).

Sex lärosätesbibliotekarier vid fyra lärosäten intervjuades. För att underlätta läsningen har de tilldelats pseudonymer (se tabell 1 nedan). Det är viktigt att poängtera att intervjupersonerna individuellt har beskrivit sina respektive arbeten och uttryckt personliga åsikter och tankar, vilka inte fullt ut är möjliga att återge och analysera inom ramen för denna studie. Enstaka citat kan därför inte representera en persons samlade beskrivning och upplevelse av sin arbetssituation, men kan, i sitt sammanhang, belysa aspekter av intervjuerna som varit återkommande eller bedömts som särskilt relevanta för att besvara forskningsfrågorna. Studien är kvalitativ, och de enskilda individernas formuleringar jämförs inte med varandra eller värderas utifrån några fastställda regler eller normer.

Tabell 1. Översikt av intervjupersonerna

Namn	ID	Kommentar
Susanne	IP1	Lärosätesbibliotekarie som arbetat sedan 2003 med talböcker och lässtöd. Arbetet utgör cirka en tredje, fjärdedel av tjänsten.
Olof	IP2	IKT-pedagog som arbetat med talböcker sedan ungefär 2015 och vid aktuellt lärosäte sedan 2 år. Arbetet utgör cirka 10 procent av tjänsten.
Peter	IP3	Lärosätesbibliotekarie som arbetat med talböcker sedan 2020. Arbetet utgör cirka en tredje, fjärdedel av tjänsten.
Inger	IP4	Lärosätesbibliotekarie som arbetat med talböcker sedan ungefär 2016. Arbetet utgör cirka halva tjänsten sedan den nya rutinen infördes.
Stefan	IP5	Lärosätesbibliotekarie som arbetat med talböcker sedan cirka 2014. Arbetet utgör cirka 10 procent av tjänsten.
Mattias	IP6	Lärosätesbibliotekarie som arbetat med talböcker vid det aktuella lärosätet sedan cirka 2–3 år, arbetet vid lärosätet sedan 2017. Arbetet utgör cirka en tredjedel, fjärdedel av tjänsten.

De aktuella lärosätesbiblioteken kontaktades via e-post, i de flesta fall via en kontaktmejl, men när så var möjligt även direkt till bibliotekets ledning. Vid respons eller vidarebefordran följde en dialog kring möjligheten att medverka i studien och ett informationsbrev bifogades (se bilaga 1). I de fall svar dröjde skickades högst två påminnelser. När en intervjuperson anmält sitt intresse bokades datum och tid, och information om pseudonymisering, frivillighet samt inspelning förtydligades. Inför varje intervju gick åter informationsbrevet igenom tillsammans med deltagaren och eventuella frågor besvarades. Fem personer lämnade skriftligt samtycke via e-post (i enlighet med uppsatskursens riktlinjer) medan en deltagare lämnade muntligt samtycke i samband med inspelning. Intervjuerna varade mellan 40 och 60 minuter och genomfördes på platser som intervjupersonerna själva valt. Intervjupersoner använde ibland dator för att visa eller illustrera något, och vid behov kompletterades inspelningsmaterialet med anteckningar.

Intervjuerna spelades in med hjälp av Lunds universitets Zoom (LU Zoom) med totalsträckskryptering (end-to-end encryption, E2EE). Vid inloggning hamnar användaren på europeiska servrar, vilket innebär att data och videoinnehåll lagras inom EU. Hanteringen av personuppgifter regleras med ett personuppgifts-biträdesavtal (PUBA1) mellan NORDUnet och Zoom, som förmedlas via SUNET till Lunds universitet. Dataöverföringen mellan dator och server är krypterad, och vid totalsträckskryptering lagras krypteringsnyckeln lokalt användarens dator (Lunds universitet u.å.). Svaren och uppgifterna behandlades på ett säkert sätt. Lunds universitet var ansvarigt för personuppgifterna och intervjupersonerna

informerades om sina rättigheter enligt dataskyddsförordningen (GDPR). Alla intervjupersoner informerades om när inspelningen startades och avslutades. Kamera användes inte. Inspelningarna sparades lokalt på datorn, överfördes till ett USB-minne och raderades därefter från datorn. USB-minnet förvarades separat från datorn.

Transkribering utfördes initialt med KBWhisper Web, en talsyntestjänst från Kungliga biblioteket som transkriberar tal till text på datorn utan att någon information överförs (Kungliga biblioteket 2026). Därefter granskades inspelningarna tillsammans med transkriptionerna och eventuella fel korrigerades. Originalversionen förvarades separat på ett USB-minne. I nästa steg pseudonymiserades materialet genom att ersätta namn på lärosäten, orter och andra identifierande uppgifter, exempelvis med [lärosäte] och [stad]. Detta gjordes dels för att möjliggöra lagring på Lunds universitets OneDrive, dels för att underlätta den fortsatta analysen.

Studien belyser ett aktuellt och delvis omdebatterat ämne, vilket gjorde det angeläget att undersöka. Resultaten kan bidra till ökad kunskap om arbetet med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur för studenter med läsnedsättning. Eftersom studien involverar lärosätesbibliotekarier och deras arbetsrelaterade erfarenheter, togs särskild hänsyn till principerna om information, samtycke och nyttjande, med utgångspunkt i de forskningsetiska principerna: att göra gott, inte skada, respektera självbestämmande samt upprätthålla rättvisa (Vetenskapsrådet 2024, 57–59). Forskningsinformation gavs i god tid före intervjuerna och omfattade studiens syfte, vad deltagandet innebar, hur materialet skulle användas samt att deltagandet var frivilligt (se bilaga 1). Deltagarna gav skriftligt samtycke före intervjun och bekräftade detta muntligt vid intervjutillfället, vilket möjliggjorde ett informerat beslut.

Frågan om anonymisering diskuterades före, under och efter datainsamlingen. Deltagarna informerades om att deras namn skulle pseudonymiseras. Efter önskemål från flera intervjupersoner beslutades även att arbetsplats skulle pseudonymiseras, vilket kommunicerades både via mejl och i samband med intervjun. Två deltagare uttryckte detta önskemål även efter genomförd intervju, vilket kan indikera att ämnets aktualitet och debatt ökar behovet av anonymitet. Då urvalet är begränsat geografiskt och yrkesmässigt stärks betydelsen av principerna att inte skada och att respektera självbestämmande ytterligare (Vetenskapsrådet 2024, 58–59).

Forskarens roll och transparens

Ur ett forskareiskt perspektiv är det viktigt att vara medveten om och transparent med sin position. Forskarens perspektiv formas av personlig bakgrund, samhällsnormer och ämnesdisciplin (Hughes Tidlund & von Unge 2022, 49–50). Transparens är en grundläggande princip i god forskningssed och därför redovisas här en reflektion över min roll och dess möjliga påverkan på studien. Valet att fokusera på bibliotekariers perspektiv motiveras av ämnesdisciplinen och uppsatskursens lärandemål. Tillgänglighetsanpassad kurslitteratur och studenter med läsnedsättning har aktualiserats genom förändringar i lagstiftning, teknik och rutiner, vilket gör området relevant.

Min bakgrund som logoped, med erfarenhet av utredningar av specifika läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, har också påverkat studiens inriktning. I detta arbete mötte jag olika aktörer kring individen, och har fått insyn i hur krävande och stora dess utredningar är både för den som utreds och utifrån de som utreder. Erfarenheten, tillsammans med mitt blivande yrke som bibliotekarie, har bidragit till ämnesvalet. Jag har utifrån detta kontinuerligt reflekterat över hur mina erfarenheter kan påverka tolkning, analys och resultat. Studien har därmed genomförts med strävan efter reflexivitet och transparens (Hughes Tidlund & von Unge 2022, 49–50).

4. Resultat och analys

I detta kapitel presenteras studiens empiriska data och analyseras i relation till syftet med studien, vilket var att belysa hur bibliotekariers handlingar och resonemang kring arbetet med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur formas i praktiken och i relation till de förändringar som präglat uppdraget. I transkriberingarna benämndes intervjupersonerna såsom IP1 eller IP6. Koderna fungerade som ett skydd om materialet skulle hamna i fel händer och förenklade möjligheten att diskutera materialet, skriva ut delar av analysen och att flytta text mellan dokument utan att riskera att personuppgifter följde med. Koderna fungerade bra i transkribering och analysarbete, men i resultatdelen gavs intervjupersonerna pseudonymerna Susanne (IP1), Olof (IP2), Peter (IP3), Inger (IP4), Stefan (IP5) och Mattias (IP6). Se *tabell 1* för mer information om intervjupersonerna. Detta för att underlätta läsbarheten och göra det lättare att följa vem som säger vad, samt levandegöra materialet.

För att identifiera mönster i materialet genomfördes en reflexiv tematisk analys. Det teoretiska ramverket är praktik- och institutionsorienterat, vilket skulle kunna motivera en deduktiv ansats. Studiens ingång var dock att belysa lärosätesbibliotekariers arbete på ett förutsättningslöst sätt, varför ett abduktivt förhållningssätt valdes. Detta möjliggjorde att empirin kunde komma till uttryck utan att i förväg begränsas av teoretiska ramar. Analysen präglades av min förförståelse, kunskap och erfarenhet, liksom av det teoretiska perspektivet (Barman & Weurlander 2024, 38–39). Transkriptionerna lästes inledningsvis igenom och kompletterades med öppna kommentarer och anteckningar. Identifierade mönster grupperades preliminärt och omprövades successivt i relation till nya reflektioner och intryck. Varje intervju analyserades först separat, därefter analyserades likheter och skillnader mellan intervjuerna (Braun och Clarke 2019). Tolkningen av analysen är kontextbunden och präglas av den tid då studien genomfördes, där vissa aspekter av ämnet varit mer aktuella än andra. Samtidigt bedöms delar av resultaten ha en viss överförbarhet till liknande sammanhang (Thornberg & Fejer 2024, 297–300).

Fyra teman identifierades: Studentens förutsättningar, Praktikens förutsättningar, Yrkesrollen och Tillgänglighet, teknik och materialitet. Min resultatredovisning nedan tar därför sin utgångspunkt i dessa fyra tematiska kategorier. Samtidigt framträdde vissa teman mer explicit i materialet medan andra mönster hade en mer diskret sammankoppling, vilket format resultat och analys. Det empiriska materialet analyseras med utgångspunkt i studiens teoretiska perspektiv. Med hjälp

av praktikteori framträdde bland annat lärosätesbibliotekariers dagliga *göranden* och *säganden*, och hur *förståelser*, *regler*, *materialiteter* och *teleoaffektiva* strukturer (mål, värden och känslor) formade arbetet. I relation till förändring kunde Schatzkis praktikteoretiska perspektiv synliggöra serier av handlingar, samspel mellan handling och materialiteter och hur praktiker kan förändras oavsiktligt. Med hjälp av nyinstitutionell teori analyserades hur lärosätesbibliotekariers arbete påverkades av sin omgivning och anpassar sig till normer och regler för att behålla sin *legitimitet*. Perspektivet gav också verktyg för att se hur arbetet likformades (*isomorfism*) i relation till *tvingande*, *imiterande* och *normativa* krafter, samt hur formella strukturer hanterades (*löskoppling*).

4.1. Studentens förutsättningar

I detta avsnitt redogör intervjupersonerna för sin bild av studenter med läsnedsättning, vilka de främst möter i ansökningssamtal om talböcker via Legimus. De beskriver vanliga funktionsnedsättningar och hur dessa relaterar till olika former av läsnedsättning. Vidare behandlas studenternas behov och utmaningar samt hur stödinsatser har påverkats av förändringarna. Flera intervjupersoner tar även upp breddad rekrytering och dess konsekvenser för personal, studenter och lärosätesbibliotekarier.

För att få tillgång till MTM:s plattform Legimus krävs att studenten har en funktionsnedsättning som leder till en läsnedsättning. Intervjupersonerna beskriver en heterogen studentgrupp där dyslexi och neuropsykiatriska diagnoser är vanligast. Susanne, som har haft sitt uppdrag sedan 2003, beskriver en utveckling från synnedsättningar till dyslexi och senare en ökning av NPF-diagnoser. Mattias uppger att dyslexi, ADHD eller autism är vanligast, eller en kombination av dessa. Flera intervjupersoner nämnde även hörselnedsättning, migrän, utmattning och tillfälliga funktionsnedsättningar. Intervjupersonerna var överens om att många studenter hänvisas via riktat pedagogiskt stöd, där samordnare rekommenderar kontakt med lärosätesbiblioteket för att ansöka om talböcker. Intervjupersonernas bild stämmer överens med tidigare rapporter och forskning, som visar en ökning av studenter med funktionsnedsättning vid högre utbildning (Emerson 2025; Westergren & Holmquist 2024).

Olof: I nittio procent utav fallen så är det ju berättelser om ett i princip livslångt problem att ta till sig text.

Olofs kommentar illustrerar hur studenternas långvariga svårigheter och är ett exempel på konkreta möten och reflektioner om studenternas behov som

intervjupersonerna delat med sig av. Olof beskriver vidare hur studenter med olika behov gynnas av olika åtgärder. Exempelvis ser han att studenter med ADHD ofta gynnas av att kombinera lyssnande och läsning för att behålla fokus. Susanne menar att arbetet med NPF ofta är mer komplext än arbetet med studenter med dyslexi eftersom behoven är mer varierade. Hon beskriver fortsatt:

Det är verkligen inte nöjesläsning att lyssna vare sig på kursböcker eller på artiklar, med talsyntes. Det är rätt så tufft.

Ur ett praktikteoretiskt perspektiv visar detta hur heterogena behov kräver flexibla, kontextspecifika lösningar snarare än standardiserade rutiner, något som också lyfts i Olsson Dahlquist och Wennås Brantes forskningsöversikt (2024). Susannes uttalande bekräftar även aktuell forskning som visar studentens behov av stöd för användning av digitala verktyg eller talböcker (McNicholl et al. 2021).

Studenters förutsättningar påverkas också av vilken digital kompetens och vana dessa har av olika verktyg. Olof är IKT-pedagog och arbetar mycket med digital tillgänglighet i sitt uppdrag. Han anser att studenters digitala kompetens är sämre än många tror. Olof upplever att studenterna är kompetenta på de tekniska lösningar de är vana att använda, men ser att många som använt andra ordbehandlingsprogram i grund- och gymnasieskolan, har frågor när de ska börja använda lärosätets upphandlade ordbehandlingsprogram. Han anser att fler borde höra av sig och fråga, då han själv ser hur många stöttande funktioner som finns i de olika programmen. Behovet av hjälp behöver inte betyda att man söker stöd eller använder stödfunktionerna vid lärosätet, vilket också Serry et al. (2018) poängterat. Varför en student väljer att inte söka stöd kan ha många olika anledningar. Peter tycker att de studenter han mött lär sig funktionerna snabbt, men poängterar att han numera alltid tar upp tillgången till talsyntesprogram i ansökningssamtalet, detta eftersom han kan hamna i en situation där lärosätesbiblioteket måste använda en kommersiell e-bok i stället och att studenten då behöver kunskap om talsyntesens funktioner. Synen på studenten som digitalt kompetent och som redan har tränat upp sin förmåga att lyssningsläsa och använda talböckers funktioner är delad bland intervjupersonerna. Forskningen bekräftar en heterogen studentgrupp med olika kompetenser och behov (Emerson 2025) men visar också hur viktig lärosätesbibliotekarien kan vara för att skapa goda förutsättningar för studenters lärande, oavsett om denne har en funktionsnedsättning eller ej (Thorn 2022).

Intervjupersonerna beskriver en ökad bredd i studentgruppen, vilket lett till större komplexitet i bedömningar och stödinsatser samt ökad arbetsbelastning. Breddad rekrytering har möjliggjort högre utbildning för fler men ställer också större krav

på resurser, organisation och på studenten själv. Breddad rekrytering och dess organisation är undersökt tidigare (Westergren & Holmquist 2024) och exemplifieras väl av intervjupersonernas beskrivningar. Mattias beskriver situationen så här:

Grejen med det är naturligtvis att med breddad rekrytering så är det också ett breddat ansvar att ta hand om dem som är här. Så det kan jag tycka att vi tyvärr ibland inte har lika mycket. Jag möter fortfarande studenter som kämpar, i [informations-] disk och så. Och där man hinner tänka, herregud. Men samtidigt är det ju vår uppgift och där får man ju vara väldigt uppmanande i stället. Det är inte bara att de ska känna att, 'oj, det var lätt att komma in, men jag klarar inte av det'. Utan att de verkligen får stöd om de ber om det.

Mattias ordval "breddat ansvar" är intressant och kan kopplas till Melanders (2020) fallstudie som visade på komplexiteten kring breddat deltagande. Att rekrytera en mer heterogen grupp personer till högre utbildning skapar också ett ansvar att stötta dessa så att de kan slutföra sin utbildning på lika villkor. Diskussionen om breddad rekrytering väcker också andra tankar kring studenters förutsättningar generellt. Ur ett samhällsperspektiv reflekterar Susanne över förändrade läsvanor och ökade krav på individen. Olof diskuterar att högre utbildning blivit ett ideal, och önskar en nyanserad diskussion kring yrkesval. Inger framhåller att lärosäten ägnat många år för att bygga upp stödinsatser men att de nya riktlinjerna åter försvårar situationen för gruppen studenter som behöver talböcker. Peter ser att det nya systemet ibland kräver att studenter måste lämna samma information vid flera tillfällen, först till samordnare på riktat pedagogiskt stöd och sedan till lärosätesbibliotekarien. Stefan framhåller att målgruppen redan är i en utsatt situation och att ökade krav kan skapa ytterligare stress. Ökade organisatoriska krav kan utgöra hinder för personer som redan har problem att strukturera sin vardag, anser han:

Jag tror att man förlorar en massa studenter som skulle ha kunnat ha stor hjälp av Legimus och att vi bidrar till att de inte får det.

Studenten i behov av tillgänglighetsanpassad kurslitteratur behöver i intervjupersonernas ögon vara mer aktiv, handlande och uthållig, något som denne kan ha sämre förutsättningar för. Detta bekräftas både i MTM:s konsekvensutredning och av studenters egna utsagor (Myndigheten för tillgängliga medier 2025a; Dryler & Vilkenas 2025). Ur ett nyinstitutionellt perspektiv har systemets tvingande krafter skapat trösklar som kan vara svåra för studenter med läsnedsättning att ta sig över.

Strategier och anpassningar som lärosätesbibliotekarierna har gjort för att tydliggöra villkoren för studenten är att utforma mer detaljerade kontaktformulär och ge tydligare information vid bokning av ansökningssamtal. Strategierna är också ett sätt för intervjupersonerna att hantera den ökade arbetsbelastning som det nya ansökningsformuläret gett. En rationalisering som hjälper lärosätesbibliotekarierna men som också kan leda till att fler studenter avstår att boka ett samtal när de inser att kriterierna kräver en definierad funktionsnedsättning. Intervjupersonerna noterar att många inte återkommer efter ansökningssamtalet, vilket kan göra att uppföljning samt stöd i användningen av verktyg uteblir. Här läggs ansvaret i större utsträckning på studenterna, en grupp som kan ha svårigheter med struktur och motivation eller upplever stigma kring diagnoser. I likhet med Olsson Dahlquist och Wennås Brante (2024) visar forskningen att studenter behöver stöd för att utveckla sin lyssningsläsning.

Susanne: Det är ganska få som vi har möten med som vi säger att nej, den här personen ska inte ha konto. I alla fall inte nu i den nya rutinen. Tidigare kunde det hända men oftast så räcker det med att vi skickar mejl om vad som krävs, betonar att det är bara den som har funktionsnedsättning som kan få tillgång och då återkommer inte de som inser att det här är nog inte för mig.

Formulärets styrning och de rationaliseringar intervjupersonerna infört leder till en spänning, där ansökningsprocessen å ena sidan blir mer formaliserad och rättssäker, men å andra sidan riskerar att minska studentens möjlighet till delaktighet.

Intervjupersonerna har flera strategier för att skapa ett tryggt och inkluderande ansökningssamtal. En gemensam strategi är att ge studenten en ram för samtalet och informera om förändringarna i processen. Samtalen innefattar, enligt lärosätesbibliotekariernas beskrivningar, frågor där studenten uppmanas att beskriva sina svårigheter i relation till funktionsnedsättning och läsnedsättning. Dessa beskrivningar dokumenterar lärosätesbibliotekarierna i formulärets fritextfält, varefter de läses upp för studenten, justeras vid behov och skickas in. Strategierna för att göra studenten mer delaktig under samtalet skiftade. Inger beskrev att hennes samtal är relativt öppna, vilket gör att hon måste röra sig fram och tillbaka mellan formulärets olika delar:

Det här samtalet böljar lite fram och tillbaka. Mellan läsnedsättning och funktionsnedsättning. För studenten är det ju en och samma sak på något sätt. Eller delvis i alla fall.

Flera intervjupersoner reflekterade över instruktionen om att studenten inte ska se formuläret, trots att innehållet senare ska återges. Olof ifrågasatte logiken i att först

undanhålla formuläret för att sedan återge innehållet muntligt. Peter ansåg att reglerna är tydliga, och att han i princip återberättar det som skrivits. Susanne betonade vikten av att tydliggöra att ansökan är studentens, och att studenten ges möjlighet att påverka innehållet innan det skickas in:

Sen ska man visa sammanfattningen för studenten och det känner jag också är ganska viktigt att de vet vad det är vi skickar in. Det är ju studenten som ansöker.

Synen på sitt uppdrag och sin yrkesroll, vilket kommer behandlas närmare senare i kapitlet, synliggörs i beskrivningarna och illustrerar hur teleoaffektiva strukturer såsom mål, omsorg, frustration och kontroll samverkar och formar praktiken. Lärosätesbibliotekarierna utvecklar strategier för att upprätthålla studentens delaktighet, exempelvis genom att förklara processen och tydliggöra studentens ägandeskap till ansökan. Likt Lundh (2024), ser intervjupersonerna att studenter kommer med olika förutsättningar och utmaningar kopplat till sin studiesituation och försöker stötta dem utifrån sina egna förändrade förutsättningar.

4.2. Praktikens förutsättningar

I detta avsnitt beskrivs arbetet med studenter med läsnedsättning mer i detalj, men också utifrån övergripande upplevelser i relation till de förändringar som skett kopplade till ansökningssamtalet (MTM 2025c). Eftersom ansökningssamtalet utgör en väsentlig del av arbetet med studenter med läsnedsättning, ligger fokus främst på detta moment och effekterna av förändringen, men andra förändringar berörs också för att synliggöra deras betydelse i praktiken. Översiktligt visar resultaten att praktiken kring ansökningssamtalen formas av formuläret (formellt krav från MTM), rationaliseringar och anpassningar (bokningsformulär, standardmejl, mallar) och variation i arbetsbelastning över terminerna. Dessa villkor påverkar tillsammans både ansökningssamtalet och studentens möjlighet till delaktighet.

Förutsättningarna för praktiken påverkas av variationen i arbetsbelastning över året och hur respektive lärosätesbibliotek bemannar uppdraget. Intervjupersonerna beskriver samstämmigt att arbetet är säsongsbetonat: terminsstart innebär en kraftig ökning av ärenden och en koncentration av arbetsinsatser under korta perioder. Detta kan göra verksamheten sårbar och kräver både planering, rutiner och struktur. Lokala resurser och organisationen varierar mellan och inom lärosäten, vilket framgår av lärosätesbibliotekariernas beskrivningar. Susanne uppger att mellan en tredjedel och en fjärdedel av hennes tjänst går till uppdraget, och att de är tre personer som arbetar med studentgruppen sammantaget. Olof beskriver att man är

två kollegor och att han endast ägnar cirka 10 procent av sin tjänst på ansökningssamtal. Lärosätesbibliotekariernas redogörelser bekräftar bilden av de olika förutsättningar som finns vad gäller stöd, beroende på vilket lärosäte studenten studerar (Westergren & Holmquist 2024).

Intervjupersonerna gav olika förklaringar till varför Myndigheten för tillgängliga medier förändrat ansökningsprocessen. Susanne, som haft uppdraget sedan 2003, placerade förändringen i ett historiskt sammanhang. Hon beskrev hur studenten tidigare behövde ha beviljats riktat pedagogiskt stöd och att kraven alltid funnits men att de nu skärpts, särskilt formuleringen kring att läsnedsättningen ska bero på en definierad funktionsnedsättning:

Det har tagit en sväng kring hur hårda kriterier eller krav det har varit för att få tillgång. Det har ju alltid funnits, det har aldrig varit till för alla. Det har alltid varit ett krav att man ska ha en läsnedsättning. Men att läsnedsättningen ska bero på en definierad funktionsnedsättning, den skrivningen har skärpts.

Flera intervjupersoner menade att förändringarna delvis kan förklaras av att tillgången till Legimus tidigare beviljats alltför generöst. Olof beskrev diskussioner i olika nätverk, som gjorde tydligt att man bedömt på olika vis:

Och det är klart att det är väl det som den här förändringen mycket handlar om. Att det ska bli rättssäkert och att vi inte ska skriva ut för mycket.

Ur ett nyinstitutionellt perspektiv kan förändringarna ses som en reform initierad på politisk nivå och implementerad genom bland annat MTM. Reformen syftar till att skapa tydlighet och rättssäkerhet, men påverkar samtidigt lärosätesbibliotekariers praktik. För att upprätthålla sin legitimitet gentemot myndigheten för tillgängliga medier måste bibliotekarien anpassa sig efter krav och riktlinjer, men de teleoaffektiva strukturerna - känslorna, förståelserna, målen - skapar individuella tolkningar av varför myndigheten genomfört förändringarna. Situationen kan liknas vid Björklund et al. (2023), när breddat deltagande ställde lärarna inför dilemman och komplexa situationer oavkortat deras engagemang för studentens delaktighet. Intressant är också att reflektera kring hur MTM:s förändringsarbete kan tolkas som ett sätt för myndigheten att upprätthålla sin egen legitimitet gentemot staten. En handling leder till en annan och som leder till en tredje, i Schatzkis praktikteoretiska syn på förändring (Schatzki 2024).

Den negativa konsekvens som samtliga intervjupersoner lyfter i relation till den förändrade rutinen, är att studenten nu får vänta längre på att få tillgång till talböcker. Detta beskrivs även av MTM i sin konsekvensutredning (Myndigheten

för tillgängliga medier 2025a). Inger tar upp ett fall där väntetiden för beslut från MTM försvårade studentens studiesituation och jämförde med den tidigare rutinen, då studenten hade fått tillgång samma dag som ansökan:

Jag vill ändå på något sätt vara tydlig med att det här det här är inte acceptabelt. Vi har en grupp med studenter med läs- och skrivsvårigheter som har svårigheter att genomföra sina studier. Och får inte besked.

Peter berättar att hans praktik inte förändrats enormt, men uppger att han i den tidigare rutinen kunde fatta beslut snabbt, exempelvis när studenter kom till honom via riktat pedagogiskt stöd. Mattias beskriver också fördelar med den gamla rutinen utifrån att kunna ge vissa studenten tillgång direkt:

Det kunde ju vara att man [studenten] hade en grej där man kanske ansökte om hjälp för någonting och var på väg att få ett Nais³-beslut, men att det inte hade riktigt skett än. Och då kunde vi sätta en testtid på tillgången som sen då kunde bekräftas eller inte.

Tidigare kunde studenter som inte ännu hade fått ett beslut för riktat pedagogiskt stöd, eller inte hade ett intyg på diagnos, ändå få tillgång till plattformen under en begränsad period. Detta är nu skärpt, och även om studenten får prova Legimus innan beslut fattats om tillgång, har de inte tillgång till den kurslitteratur de behöver för sina studier.

MTM:s ansökningsformulär styr arbetets förutsättningar, vad som tas upp vid ansökningssamtalen och hur samtalet genomförs. Flera intervjupersoner beskriver formulärets styrning och hur det riskerar att minska studentens delaktighet i processen. Som Mattias uttrycker det:

[Formuläret] är inte gjort för att studenten ska vara delaktig i alla moment. Utan det ska vara att personen säger saker till mig, och jag skriver saker till MTM.

Mattias upplevelse är att formuläret skapar en maktdynamik där han i högre grad styr samtalet, vilket påverkar samtalets karaktär och graden av dialog. Flera lärosätesbibliotekarier beskriver hur studentens rättigheter måste balanseras mot de institutionella kraven. Inger beskriver sin upplevelse av denna balansgång:

För ett av argumenten för den här rutinen, den här processen är att skapa rättssäkerhet, en rättssäker rutin. Men om vi nu antar att, om vi säger att jag har blivit duktig på att skriva

³ Nationellt administrations- och informationssystem för samordnare. I systemet Nais ansöker studenter med varaktig funktionsnedsättning om pedagogiskt stöd till sina studier. <https://www.nais.uhr.se/>

ansökningar och någon annan inte riktigt har. Eller tvärtom, jag är sämre och någon annan är bättre. Hur rättssäkert är det? Har vi vunnit någonting vad det gäller rättssäkerheten?

Ingers tankar delas av fler intervjupersoner som också beskriver att de inte fått avslag på sina ansökningar, även om de fyllt i att de är osäkra på om studenten uppfyller villkoren. Det nya ansökningsformuläret har filtrerat bort en del studenter, men orsaken varför går inte att dra slutsatser kring. Målet med ansökningssamtalet blir otydlig, när lärosätesbibliotekarierna å ena sidan följer de nya institutionella kraven, men å andra sidan inte ser nyttan av det utökade arbetet. En liknelse kan dras till Melanders studie, som beskrev viljan att skapa inkluderande undervisning, men där det verkliga syftet inte var tydligt nog (Melanders 2020).

Praktikens förutsättningar påverkas i hög grad av att det inte längre är lärosätesbibliotekarierna som fattar beslut om tillgång till talböcker. Detta upplevdes både som en lättnad å ena sidan och som en förskjutning av ansvar å andra sidan, där formuleringarna i ansökan får stor betydelse, såsom Inger beskrev ovan. Formuläret blir, ur ett praktikteoretiskt perspektiv, en aktiv aktör som påverkar praktiken. Formuleringarna i formuläret tolkas också olika, vilket visar på komplexiteten i att göra en bedömning kring funktionsnedsättning respektive läsnedsättning. Nedan exempel tydliggör detta. Att kryssa i funktionsnedsättning i formuläret är obligatoriskt, likaså att i fritextfältet beskriva funktionshinder relaterat till nedsättningen. Här resonerade två intervjupersoner på olika sätt.

Inger: Men om studenten inte har ADHD-diagnos men beskriver, och studenten säger själv. Jag hade en sådan student igår, 'ja, jag känner igen mig på det här, min bror har ADHD och jag har funderat ADHD-utredning, men det har inte blivit så än'. Jag kan inte kryssa rutan personen har ingen funktionsnedsättning, det tycker jag vore direkt fel. Så jag väljer då att kryssa rutan ADHD. Men jag är väldigt tydlig mot studenterna. Jag har inte diagnostiserat. Men det är det här sättet som jag känner att vi måste använda det här formuläret på.

Stefan: Däremot har jag varit med om i alla fall två tillfällen när det inte finns en klar diagnos, där det var någon som var under utredning och där det då är frågan; kan detta räknas som en funktionsnedsättning? Då får man ju fylla i ingen funktionsnedsättning, och sen så får man fylla i [i fritextfältet]. Personen har dokumenterat den här sjukdomen och den leder till detta. Där kan jag förstå meningen med de här fritextfälten.

Inger anser att det är fel att inte kryssa i en funktionsnedsättning, medan Stefan nyttjar fritextfälten i stället. Praktiken påverkas, förutom av situationen, av både förståelser och teleoaffektiva strukturer. Viktigt att betona här är att exemplet inte handlar om att visa vem som gjort rätt eller fel: det visar snarare hur komplex frågan

är att ”ha” en funktionsnedsättning och att formuläret och instruktionerna i det inte gör det tydligt för användaren vad det är som efterfrågas. Det finns inte en enhetlig definition av begreppet funktionsnedsättning och det krävs heller inte något intyg som kan styrka studentens utsaga (Follin et al. 2025), vilket lägger stort ansvar på lärosätesbibliotekarien att utreda funktionshinder och läshinder. Institutionell styrning och reglerande krav betyder inte alltid att den faktiska praktiken blir mer likriktad, andra bakomliggande faktorer kopplade till organisation, handläggning och tolkning påverkar också resultatet (Westergren & Holmquist 2024).

Lång handläggningstid togs, som nämnts ovan, upp av alla intervjupersonerna och förutom konsekvenserna för studentens studier, gav det nya ansökningsförfarandet nya arbetsuppgifter. Flera intervjupersoner såg att en ny del av praktiken blivit att försöka följa upp ärenden där beslut dröjer. Ännu en ny del av praktiken beskrevs av Mattias, nämligen den rörande funktionaliteten i de e-böcker som produceras av marknaden och som fler studenter med läsnedsättning hänvisas till när MTM:s produktion av kurslitteratur stramats åt (Myndigheten för tillgängliga medier 2025b). Mattias beskrev att den nya praktiken tar tid och resurser, men resonerade att lärosätesbibliotekarien ändå är de som behöver ha koll på funktionaliteten och rapportera när det inte fungerar som det ska:

Jag tänker att vårt jobb är ändå lite grann att kolla på det. Det kan hända att de [MTM] inte tänker på det, så då måste vi ändå, när någonting dyker upp, som vi märker, så måste vi ändå berätta.

Han följde med intresse den utveckling som skett efter förändringen och funderade dels på om antalet som söker stöd kommer minska, dels på hur MTM bedömer ansökningar som kommer in.

4.3. Yrkesrollens förändring

Ovanstående avsnitt återger beskrivningar som kan kopplas till lärosätesbibliotekariernas förändrade praktik. Dock uttrycker de också hur intervjupersonerna ser på sin nya yrkesroll. Hur intervjupersonerna uttryckte sig relaterat till sin yrkesroll påverkades mycket av person, rum och tid, varför analysen nedan görs med försiktighet. Beroende på vilka normer eller ideal lärosätesbibliotekarien kopplade till sin yrkesroll gav förändringarna i rutiner och riktlinjer olika effekter. Ur ett nyinstitutionellt perspektiv skapas spänningar om de externa kraven och förändringarna inte stämmer överens med yrkesrollen, vilket innebär att denna behöver omförhandlas eller hanteras på något sätt. Översiktligt beskrev intervjupersonerna en förskjutning i yrkesrollen, där deras arbete har gått

från ett i första hand stödjande och pedagogiskt uppdrag till en praktik där dokumentation, bedömning och förmedling av ansökningar tar större plats. Denna rollförskjutning skapade spänningar och praktiska dilemman hos flera av intervjupersonerna som de hanterade genom olika strategier och genom kollegialt stöd.

Flera intervjupersoner uttryckte att deras arbete i allt högre grad handlar om att bedöma behörighet och dokumentera underlag för MTM, snarare än att ge läsfrämjande stöd. Susanne sammanfattar denna förskjutning:

Jag tycker nog att det har skiftat från att försöka stödja studenterna i deras läsning till att granska om de är behöriga enligt regelverket.

Förändringen skapade för vissa en känsla av lättnad, när rollerna upplevdes bli tydligare. Andra beskrev förändringen som en förskjutning av professionellt ansvar och identitet, när bedömning och utredning upplevdes ge ökade krav. En del av intervjupersonerna beskrev dilemmat att å ena sidan vilja hjälpa och inkludera, å andra sidan dokumentera, bedöma och som en konsekvens distansera sig från studenten. Stefan uttrycker en oro för att bibliotekarier förväntas fungera som ett kontrollfilter:

Jag tycker egentligen att det har blivit mer och mer så att vi förväntas vara det här filtret som tar bort de oseriösa studenterna. [...] Min inställning är ju att om någon har bestämt sig för att ljuga (jag tror inte att de jag träffar gör detta för att få tag på gratis e-böcker, vilket ju förlagen tror). Det är en väldigt omständlig väg att gå för att få en produkt som inte är jättebra, så kan man väl säga. Jag har ingen anledning att tvivla på människors behov av det här.

Stefan refererar till läromedelsförlagens rapport kring olaglig spridning och kopiering av material från Legimus (Rosén & Öhlin 2025) och hans uttalande synliggör spänningen mellan den å ena sidan hjälpande rollen och den kontrollerande funktionen. Samtidigt framkommer generellt en medvetenhet om att rollen har blivit mer institutionaliserad och att intervjupersonerna måste navigera mellan professionell omsorg och formella krav. Som Inger formulerade:

Jag är bara en förmedlare. Vi ska försöka göra så bra ansökan som möjligt så att MTM har ett underlag.

För att hantera spänningen mellan formalia och omsorg utvecklade bibliotekarierna strategier, där de tonade ner byråkratin i mötet, anpassade information efter den individuella studentens förmåga och använde uppföljningar via mejl för att avlasta mötestiden och studenten. Förmedlarrollen fyller en tydlig funktion i arbetet och

lärosätesbibliotekarien blir en mellanhand mellan student och myndighet. Ovan beskrivningar påminner om Melander (2020) där nya förutsättningar utmanade lärarnas syn på yrkets roll och funktion.

Föreställningen om bibliotekariens roll och kompetens togs upp av både Inger och Stefan, och synliggör hur denna kan skapa spänning mellan institution och yrkesperson. Inger funderade på vad MTM anser om lärosätesbibliotekarier; att det är de som ska stödja studenterna, eftersom man ”automatiskt kopplar samman bibliotekarier och böcker”. Hon uppgav att ”man” har en bild av vad bibliotekarier kan och är bra på, som hon inte ansåg stämmer. Stefan tänkte också på vad MTM anser; att lärosätesbibliotekarier är de som är mest kunniga om läsnedsättningar på biblioteken, för att man förstår ”det här med litteratur och läsning”, något han själv inte höll med om. En del av yrkesrollen handlar fortsatt om att ha användaren i fokus, vara förmedlare och försvarare, vilket bekräftar en del av forskningen kring lärosätesbibliotekarier (se till exempel Pilerot & Lindberg 2018). Rollen blir dock svår att bibehålla när förutsättningar i form av tid och diskussion inte ges, något studien kring lärares upplevelser illustrerar (Björklund et al. 2023).

Ur ett nyinstitutionellt perspektiv kan denna rollförskjutning förstås som en effekt av tvingande och normerande krafter (lagstiftning, MTM-riktlinjer) som omformar yrkespraktiken. Bibliotekarierna svarar genom löskopplingar och anpassningar, de följer formalia men bevarar samtidigt delar av det stödjande uppdraget i mötet med studenten. Detta mönster överensstämmer med tidigare studier som visar hur olika professioner måste förhandla sin identitet när externa krav förändras (Lindberg 2015; Pilerot & Lindberg 2018; Melander 2020).

Några lärosätesbibliotekariers beskrivningar visade tydligare på spänningarna mellan de externa kraven och yrkesrollens normer. Olof, som arbetar på ett mindre lärosäte och har en pedagogisk utbildning i botten, får illustrera detta. Efter att ha arbetat med Legimus i närmare 10 år och inom skola längre tid än så, beskrev han sin roll som pedagogisk och stöttande, där han arbetade mycket med digitala verktyg och tillgänglighetsanpassningar. Han uppgav inte så stora förändringar kopplade till sin yrkesroll, men tyckte att det kändes ”lite konstigt” att återberätta för studenten vad han skrivit i ansökan och läsa upp avtalstext:

Det är ju som sagt vuxna människor. Och alla vuxna människor får ju ingå avtal med alla möjliga. Och läsa igenom alla möjliga sådana här avtalsregler. Vilket man kanske inte läser igenom så jättemycket. Men i det här fallet så har det ju bestämts att vi ska läsa de här tre sidorna med paragraftext högt för vederbörande.

De reglerande krafterna kräver en viss hantering som inte riktigt möter den roll Olof identifierar sig med, en roll som synliggjordes i hans berättelse om mötet med en student:

En ung kille här som, när han berättade och jämförde sig med sina kompisar. Han ska läsa tio sidor, det brukar ta en timme. 'Och så läser jag så långsamt så då har jag ju faktiskt glömt vad det var jag läste i början utav meningen.' Men har kommit in på [den här kursen]. [...] Och då tycker jag ju det är helt fantastiskt att man trots svårigheterna kan tycka att [ämnet] är så fantastiskt roligt. Och då är det roligt att vara en del i att underlätta.

Den pedagogiska och stöttande rollen som Olof beskriver återfinns i Thorns (2022) artikel, och synliggör att en del av rollen som lärosätesbibliotekarie kan handla om att stötta studenters lärande och studiesituation. Peter å andra sidan, såg initialt inte någon förändring av sin yrkesroll. Han anställdes från början för ett annat uppdrag, och är idag den enda på sin arbetsplats som arbetar med tillgänglighetsanpassad litteratur. De förändringar som skett avvek inte stort från det han redan gjorde och utmanade inte heller hans yrkesroll, berättade han. Dock uttryckte han att en del saker förändrats till det sämre, när han upplevde sig behöva bedöma studentens läsförmåga. Han berättade vidare:

Det känns inte helt bra, för då blir det en förskjutning också. Man kanske behöver vänta upp till en vecka innan personen får tillgång till Legimus.

De praktiska konsekvenserna för studenten i kombination med att utföra en bedömning han inte anser sig ha utbildning att göra, utmanade yrkesrollen på ett mer subtilt sätt. Susanne har längst erfarenhet av arbete med studenter med läsnedsättning och såg att vissa delar av rollen fortfarande var densamma:

Men vi försöker ju fortfarande, vi vill ju fortfarande hjälpa, och de allra flesta som kommer och ber om talböcker, är ju behöriga. Och då försöker man ju hjälpa dem in i detta så gott man kan. En del av rollen är precis samma, men en liten förskjutning.

Hennes långa erfarenhet kan ge en mer pragmatisk syn på de förändringar som skett, när hon redan genomgått flera förändringsprocesser kopplat till praktiken.

Arbetet var redan innan förändringen utmanande och bekräftar hur komplex praktiken är. Det finns mycket som kan påverka studentens möjlighet att få tillgänglighetsanpassad kurslitteratur i tid och de stödfunktioner som finns vid lärosätet räcker inte alltid till (Westergren & Holmquist 2024). Inger beskrev tydligt hur den nya ansökningsprocessen påverkat hennes arbetssituation:

Men jag hinner inte ge något sådant stöd till studenterna. Det tar redan alldeles för mycket tid. Vi ska tillsammans med studenterna visa Legimus och visa och så vidare. Det hinner inte jag. De får. Vi gör ansökan. Vi skickar in den. Jag berättar om stöd och en del övrigt. Men sen hinner jag inte att gå in. Jag har inte ens kompetens till det för vi har inte resurser till att vi ska kunna sätta oss in i exakt, så vi kan svara på alla frågor. [...] Så på något sätt. Jag tror egentligen att samordnarna för studenter med funktionsnedsättning skulle kunna fixa det här lika bra. Sen vet jag inte om de vill ha rollen eller inte.

Inger upplever att de nya reglerande krafterna förändrar praktikens förutsättningar till det sämre. Här kan Olsson Dahlquist och Wennås Brante (2024) visa vikten av den stöttande funktion hon nu inte får utrymme att ge i ansökningssamtalet. När handlingsutrymmet begränsas, måste lärosätesbibliotekarien hantera det på något sätt, vilket kan ge negativa konsekvenser. Stefan har under flera år ansett att ansökningssamtalet ska ligga på någon annan funktion, något han lyfte precis som Inger. Stefans beskrivningar visade engagemang för både lärosätesbibliotekariens professionalitet i allmänhet och studenten med funktionsnedsättning i synnerhet. I relation till de genomförda förändringarna yttrade sig detta engagemang som frustration gentemot Myndigheten för tillgängliga medier och reflektioner över studenternas situation. Så här beskrev han mötet med en student:

Ja, sade jag, men nu i början på terminen verkar det som att det dröjer åtminstone fem arbetsdagar. Så tidigast du kan få tillgång, är då i slutet på nästa vecka. 'Ja, just det, men jag har ju den här tentan på tisdag.' Och sen hennes [anhörig] som var med där, 'jag får läsa det för dig'. Och så känner man, tänk om hon hade kommit på höstterminen. Då hade vi klickat [på godkänt] och så hade hon kunnat lyssna på boken. Den fanns ju där i Legimus men hon kom inte åt den. Så då måste hennes [anhörig] sitta och läsa upp den för henne.

De olika föreställningar och bilder som framkommer vad gäller lärosätesbibliotekariens yrkesroll utmanas, när praktikens förutsättningar förändras. Gilbert och Michnik (2024) nämnde användarfokus, teknisk kompetens och förmåga att samarbeta som viktiga kompetenser för lärosätesbibliotekarier. Lärosätesbibliotekarierna beskriver just en sådan roll, men har i och med förändringen svårt att upprätthålla rollen och dess principer.

Intervjupersonerna betonade vikten av nätverk, gemensamma guider och kollegialt utbyte för att upprätthålla professionell legitimitet och dela goda lösningar. Genom att utveckla gemensamma rutiner och dela erfarenheter försökte intervjupersonerna både skydda sin professionella integritet och säkerställa en enhetlig hantering av ansökningarna. Flera av intervjupersonerna lyfte olika samarbeten och samverkan både internt på lärosätet och externt via olika forum. Olof beskrev exempelvis

grupper via Sunet⁴ och tyckte generellt att det finns en öppenhet och hjälpsamhet mellan lärosätesbiblioteken i Sverige. Ett ökat engagemang inom gruppen lärosätesbibliotekarier som arbetar med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur har märkts, berättar Mattias:

Jag känner att mina kollegor och jag är ändå mer än mer vaksamma på hur tjänsterna fungerar och vilken hjälp vi kan ge. Så jag skulle säga att det inte är något läge, att vi bara, 'ja nu händer de här förändringarna' och så får vi liksom anpassa oss till dem, utan många har blivit ganska engagerade i jobbet, på grund av det. Att man vill se att det funkar även i fortsättningen.

Inger berättar om de reaktioner som kommit från andra aktörer:

Det är en massiv kritik från bibliotekariet kollektivet kring det här och även från handikapporganisationerna.

I takt med att förändringar aviserats och genomförts har kollegiala nätverk inom och mellan lärosäten blivit en viktig resurs för intervjupersonerna. Konversationer via medlemschattar har gett intervjupersonerna möjlighet att diskutera, ställa frågor och se hur andra lärosätesbibliotekarier hanterat de utmaningar man mött. Även andra delar av bibliotekariet kollektivet och brukarorganisationer har slutit upp för att försöka hitta lösningar och påverka opinionen (Flocker, Ernhagen & Mattson 2025; Biblioteksbladet 2026). I ett nyinstitutionellt perspektiv formas lärosätesbibliotekariernas arbete och uppdrag av tvingande krafter och formella strukturer, vilket skapar behov av att hitta en informell struktur för att hantera förändringarna (löskoppling).

Olika former av samarbete sker inom varje lärosäte och mellan olika stödfunktioner. Susanne, som arbetat länge med uppdraget berättar att hon genom åren har lärt sig mycket om olika funktionsnedsättningar på egen hand, genom att gå fortbildningar och genom att prata med samordnare på riktat pedagogiskt stöd. Samarbete med riktat pedagogiskt stöd (oftast kallat "pedagogiskt stöd" av intervjupersonerna) har alla intervjupersonerna i olika grad. De beskrev att man träffar samordnare från pedagogiskt stöd någon/några gånger om året och har kontakt vid behov däremellan. Olof har mycket kontakt med "sin" samordnare, i arbetet med tillgänglighet vid digitala prov och hantering av olika licensvaror, ett samarbete han uppskattade. Mattias hade tidigare erfarenhet av täta samarbeten från när han arbetade på ett annat lärosäte. Där var lärosätesbiblioteket och andra stödfunktioner organiserade under samma funktion, vilket underlättade samverkan

⁴ Sunet är en del av Vetenskapsrådet och möjliggör datakommunikation hos svenska lärosäten och andra offentliga organisationer med koppling till forskning eller högre utbildning och kultur. Alla lärosäten är anslutna till Sunet och kan ta del av onlinetjänster för forsknings-IT och utbildning (<https://www.sunet.se/>).

ansåg han. De olika stödfunktionerna på hans aktuella lärosäte har börjat hitta fler beröringspunkter, vilket han såg som positivt. Med hjälp av nätverk och forum kan lärosätesbibliotekarierna hitta lösningar på utmaningar genom att efterlikna någon annans strategi (imiterande kraft) och reflektera över andras reaktioner när yrkesrollens normer utmanas. Olsson Dahlquist och Wennås Brante (2024) bekräftar hur forskning belyser betydelsen av planering av stöd och undervisning och samordning mellan aktörer för att studenter med läsnedsättning ska kunna studera utifrån likvärdiga villkor.

Till frågan om hur de tror deras arbete kommer se ut framåt, förhöll sig intervjupersonerna olika. Susanne och Peter var mer pragmatiska kring framtiden och framhöll att diskussionen är pågående och sannolikt kommer pågå ett tag till. Stefan, Mattias och Olof såg nya arbetsuppgifter framför sig, och i viss mån en önskan om att få arbeta på ett annat och nytt sätt. Stefan hoppades att få arbeta mer läsfrämjande och med lässtöd i samarbete med andra stödfunktioner, exempelvis med öppen verkstad eller liknande. Han såg dock utmaningen att nå personer som kanske inte orkar träffa någon, som vet att de behöver stöd men har jobbigt att be om det. Susanne var intresserad av att följa upp de som fått tillgång till Legimus och se hur det fungerar för dem, men har inte funnit tid att göra det ännu. Flera studier lyfter hur en förändrad studentgrupp förändrar lärosätesbibliotekariers arbete (se till exempel Emerson 2025) och hur delar som handlar om tekniskt och pedagogiskt stöd kan förändra yrkesrollen (Pittaway & Malomo 2021; Thorn 2022). Det blir allt viktigare att samordna stöd och se till att tekniska lösningar fungerar, används och tillhandahålls till de studenter som har behov av dem (Olsson Dahlquist & Wennås Brante 2024).

4.4. Tillgänglighet, teknik och materialitet

I detta avsnitt kopplas de tekniska och materiella förutsättningarna till arbetet med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur. Intervjupersonerna beskriver både konkreta tekniska förutsättningar, ekonomiska villkor för lärosätesbiblioteken och hur MTM:s nya riktlinjer om produktion av talböcker påverkar lärosätesbibliotekariernas arbete och studentens situation. Intervjupersonerna berättar också om de digitala verktyg som alla studenter på lärosätet kan använda och reflekterar över det nya tillgänglighetsdirektivet.

Tekniska och materiella villkor kan vara avgörande för om en formellt tillgänglig text blir användbar för studenter med läsnedsättning och intervjupersonernas beskrivningar visar att brister i format, talsyntes, metadata och licensvillkor kan

utgöra stora hinder för studenter med läsnedsättning. Mattias berättar om sina tankar kring tillgänglighetsfunktioner:

Verkligen, man har bara tänkt att, är det en e-bok så är det tillgängligt. Men det är en lätt lapsus att kasta sig ut i och bara ta för givet att det är det. Och det har faktiskt redan börjat. Vi har försökt hänvisa folk i disken, när någonting har saknats i Legimus av någon anledning. Men många är inte nöjda, med funktionaliteten.

På hans arbetsplats diskuterades huruvida de e-böcker som köps in verkligen är tillgängliga på det sätt de behöver vara och han såg att en diskussion med MTM behövdes kring e-böcker som inte duger i funktionalitet. Om MTM nekar att göra en inläsning, riskerar de också att neka studenten sitt hjälpmedel, ansåg han. Intervjupersonernas erfarenheter bekräftar tidigare forskning som visar att tekniska lösningar inte automatiskt leder till faktisk användbarhet (se exempelvis Lundh 2024; McNicholl et al. 2021; Olsson Dahlquist & Wennås Brante 2024). MTM:s egen konsekvensutredning pekade också på att marknadsbaserade lösningar kan leda till mindre förutsägbar tillgång och ökade kostnader för lärosäten (Myndigheten för tillgängliga medier 2025a). Ur ett praktikteoretiskt perspektiv blir tekniska materialiteter och licensvillkor aktiva aktörer som formar vilka handlingar som är möjliga och vilka arbetsuppgifter som uppstår för lärosätesbibliotekarierna. Det krävs både teknisk kompetens och organisatoriska resurser för att upprätthålla likvärdig tillgång.

Utöver rena tekniska problem påverkar licensmodeller och ekonomiska villkor tillgängligheten. Intervjupersonerna beskriver situationer där e-böcker säljs med begränsade samtidiga användare eller höga licenskostnader, vilket kan göra att studenter som behöver anpassade format ändå inte får tillgång. Stefan och andra pekar på att kommersiella licensvillkor ibland ställer lärosätesbiblioteket inför svåra prioriteringar: köpa dyra licenser för att garantera tillgång eller hänvisa studenter till talsyntes som inte fungerar tillfredsställande. Detta skapar en ojämlikhet mellan lärosäten och mellan studenter. Susanne såg även andra nackdelar med att studenten inte får litteraturen via MTM. Lärosätesbiblioteket kan inte garantera att studenten med läsnedsättning får tillgång till den inköpta e-boken, eftersom vilken student som helst kan gå in och använda den, något andra intervjupersoner också lyfte.

Här gled samtalen över på lärosätesbibliotekens tillgång till e-böcker på den kommersiella marknaden. Mycket engelskspråkig litteratur finns redan som e-bok med obegränsat antal användare (licenser), medan svenska förlag i skrivande stund står i startgroparna för sin produktion av e-böcker. Förutom kommentarer som rörde tillgänglighetsfunktionerna, nämnde flera av lärosätesbibliotekarierna ekonomiska

aspekter och att e-böcker endast var tillgängliga med begränsat antal användare. Exempelvis tog intervjupersonerna upp Studentlitteraturs produktion, ett förlag vilkas svenskspråkiga e-böcker lärosätesbiblioteken idag kan köpa via plattformen EBSCO. Kritiska röster hördes från flera. Inger var en av de som var kritisk till kostnaden och till vilka böcker som gjorts tillgängliga:

Men vi kan inte köpa alla Studentlitteraturs e-böcker där, det är bara en del. Och det vi ser är att det inte kioskvältarna de har där, de har de mindre titlarna. Och de tar fruktansvärt bra betalt för dem.

Hon anser att det "på pappret" finns en lösning där alla förlag ska erbjuda tillgänglighetsanpassad litteratur, men ifrågasatte funktionaliteten och nämnde exempelvis en svensk kursbok som köpts in, men som endast hade engelsk talsyntes. Flera intervjupersoner beskriver hur orimligt det blir för lärosätesbiblioteken att ha alltför få licenser för varje bok, med tanke på hur stora behoven är. Peter berättade att förlagen vill erbjuda tre samtidiga användare (3-licens), vilket kanske inte var tillräckligt. Han kommenterade andra konsekvenser med de höga kostnaderna:

Jag tycker det blir mer orättvist nu på något sätt. För det är också, om man måste köpa in en bok som finns som e-bok. Så kanske det inte är alla lärosäten som har råd med det. Den kan ju ligga i ett stort paket, som det ofta gör med läroböcker.

Olof problematiserade över frågan ur ett diskrimineringsperspektiv vilket även Stefan gjorde. Stefan menade att det inte är diskriminering att *inte* ha anpassade produkter, utan att diskrimineringen sker först om man har kursböcker fysiskt och det inte finns ett alternativ som är tillgänglighetsanpassat.

Studiens intervjupersoner talade alla i olika mån om tillgänglighetsdirektivet, tillgänglighetsfunktioner i e-böcker, produktion, licenser och ekonomi i relation till sitt arbete. Därutöver beskrev de andra former av stöd som studenter har tillgång till, i form av exempelvis talsyntesprogram, rättstavningsprogram och annan mjukvara som alla studenter kan använda, oavsett funktionsnedsättning eller läsnedsättning. Generellt uttrycktes en blandning av försiktigt positiva reaktioner avseende tillgänglighetsdirektivet, negativa reaktioner på de nya produktionsriktlinjerna från MTM och en oro för hur avtal och ekonomi kommer påverka förutsättningarna för studenter med läsnedsättning framåt.

Det fanns många frågetecken för lärosätesbibliotekarierna, och en handlade om MTM:s nya direktiv kring sin produktion, där man i första hand hänvisas till den kommersiella e-bokmarknaden vid förfrågan om att producera tillgänglig

kurslitteratur (Myndigheten för tillgängliga medier 2025b). Susanne uppger att det kan finnas vissa tillgänglighetsfunktioner i vanliga e-böcker, men inte så ofta ännu. Hon hoppas att det kommer bli bättre med det nya tillgänglighetdirektivet. Stefan menar också att det är bra att e-böcker görs på ett bättre sätt än förut, men poängterade att det inte automatiskt kommer leda till att studentens situation blir enklare.

Självklart, det är jättebra att e-böcker görs på ett bättre sätt än de gjorde tidigare. Men allting blir ju inte enkelt och bra.

Stefan upplevde även att ovissheten om en bok kommer produceras av MTM eller inte, påverkade arbetet. När myndigheten å ena sidan säger att man inte ska göra talböcker om det finns en tillgänglig kommersiell produkt, men å andra sidan kanske gör undantag, leder det till osäkerhet i systemet menar han. Här blir det åter tydligt att en förändring som genomförts har startat en reaktion som påverkar både göranden och säganden och som oavsiktligt kan leda till nya hinder.

Under samtalen efterfrågades vilka andra tekniska lösningar respektive lärosäte erbjuder. Samtliga intervjupersoner uppgav att lärosätet erbjuder någon form av talsyntesprogram och rättstavningsprogram. Susanne, som arbetat med uppdraget länge, såg hur den tekniska utvecklingen underlättat studiesituationen för personer med läsnedsättning, där man förut exempelvis fick anlita inläsare för artiklar. Vid hennes lärosäte finns talsyntes tillgänglig för alla studenter, något de andra fem intervjupersonerna också uppgav. Här kommenterade hon också den tekniska utvecklingen med att det ofta finns talsyntesprogram inbyggda i datorer eller på andra digitala enheter. Susannes lärosäte tillhandahåller också rättstavningsprogram och avancerad läsare av lärosätets interna studentsidor. Olof, som har flera uppdrag kopplat till tekniska och digitala verktyg, uppgav också att hans lärosäte erbjuder talsyntes, men betonade också att datorer ofta kan läsa mycket av det som är på skärmen. Olof reflekterade dock över studenternas användning av lärosätets mjukvara:

Det här [programmet], det har alla studenter tillgång till. Och finns på deras intranät. De behöver bara klicka på ett ställe och göra en ansökan om den. Det är förvånansvärt få som gör det. [...] när systemet låg nere i ett par månader, hörde ingen av sig.

Olof reflektion kan kopplas till Dryler och Vilkénas (2025) studentundersökning som visar att många studenter inte söker stöd. Att bara veta att ett verktyg finns, betyder inte att det kommer användas. McNicholl et al. (2021) pekade också på hur ett otillräckligt stöd och flera olika format har en hindrande effekt för användning

av digitala verktyg. En effekt av förändringarna är att materialitet och teknik synliggjorts i bibliotekariens praktik. Intervjupersonerna måste i större utsträckning bedöma e-böckers funktionalitet, hantera licensfrågor och rapportera brister till MTM eller förlag, något som ytterligare kan omforma lärosätesbibliotekariernas praktik.

Sammanfattningsvis kan detta kapitel konstatera att tillgänglighetsdirektivet är en lag som syftar till att skapa bättre tillgänglighet i samhället för personer med funktionsnedsättning, däribland läsnedsättning. Ur intervjupersonernas perspektiv förefaller dock rätten till tillgänglighetsanpassning för studenter med läsnedsättning påverkas mer av tillgång och funktionalitet hos digitala lösningar och av ekonomiska villkor. Formell tillgänglighet innebär inte nödvändigtvis god användbarhet för studenter i behov av tillgänglighetsanpassad litteratur. När tillgängligheten till och funktionaliteten i kommersiella e-böcker upplevs som inkonsekventa, skapas skillnader i villkor mellan studenter med läsnedsättning och studenter utan. Det situationsbundna arbetet blir här svårt att förena med den likformighet som de nya reglerande krafterna kräver. Resultatet och analysen målar en komplex bild, där förutsättningarna redan innan var olika vad gäller resurser och organisation. Intervjupersonerna förhöll sig olika till förändringarna men såg generellt att det tar längre tid för studenten med läsnedsättning att få tillgång till tillgänglighetsanpassad kurslitteratur. Materialiteterna och villkoren för dessa, är också något som de intervjuade lärosätesbibliotekarierna lyfte som en faktor som påverkar praktiken. Osäker tillgång till litteratur via plattformen Legimus och till e-böcker på den kommersiella marknaden, samt funktionerna i dessa är något som alla intervjupersonerna måste förhålla sig till.

Kollegial stöttning inom och mellan lärosäten, samarbete med andra stödfunktioner samt konkreta strategier och anpassningar i mötet med studenten blev viktiga verktyg för att upprätthålla yrkesidentitet och professionalitet och för att säkerställa studentens rätt till stöd. Omförhandlingen av yrkesrollen synliggjorde vilka aspekter av arbetet intervjupersonerna ansåg vara viktiga och hur de önskar att det ska utformas i framtiden.

5. Diskussion och slutsatser

Syftet med den här uppsatsen har varit att synliggöra hur lärosätesbibliotekariers arbete med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur formas i praktiken och i relation till de förändringar som påverkat uppdraget. De tre forskningsfrågorna har behandlat hur arbetet beskrivs, vilka förutsättningar som är centrala och hur arbetet formas av institutionella och materiella förändringar. Resultatet visar sammantaget att lärosätesbibliotekariers arbete med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur är både situationsbunden, kontinuerligt förhandlad och starkt påverkad av yttre krav. Studier om tillgänglighetsarbete på lärosätesbibliotek är inte väl representerade i forskningskontext (Kjellberg et al. 2025), vilket den aktuella studien bekräftar när praktiken beskrivs som präglad av praktisknära lösningar och tolkningar snarare än standardisering.

Uppsatsen visar att lärosätesbibliotekariers arbete över tid utvecklats till ett alltmer omfattande och komplext uppdrag, i takt med att studentgruppen förändrats och breddats (Emerson 2025). I relation till breddad rekrytering, där fler individer ges tillgång till högre utbildning, aktualiseras också frågan om studenters rätt till likvärdiga studievillkor. Tillgång till tillgänglighetsanpassad kurslitteratur är i detta sammanhang en förutsättning för att kunna delta i utbildning på lika villkor (Olsson Dahlquist & Wennås Brante 2024). Studiens resultat visar att denna rättighet påverkas av organisatoriska, tekniska och institutionella förutsättningar. När studentgruppen blir mer heterogen, ökar också kraven på individualiserade lösningar, samtidigt som de nya rutinerna medför ökad standardisering. Ur ett nyinstitutionellt perspektiv ses ett glapp mellan formella krav och faktisk praktik. De tvingande krafterna (lagstiftning, myndighetskrav) skapar en standardiserad struktur, medan den faktiska praktiken kräver flexibilitet. Den löskoppling som uppstår blir ett sätt att hantera dessa motstridiga krav, snarare än att göra avsteg från sin professionalitet.

Resultaten visar också hur förutsättningarna för lärosätesbibliotekariernas arbete skiljer sig åt. Trots gemensamma mål och riktlinjer finns variationer i bemanning, organisation och resurser, vilket påverkar studentens tillgång till stöd (Westergren & Holmquist 2024). Detta aktualiserar frågan om jämlikhet inom högre utbildning. Varierar tillgången till tillgänglighetsanpassad kurslitteratur beroende på var studenten studerar, riskeras rätten att studera på lika villkor. I relation till breddad rekrytering blir detta särskilt problematiskt, då ambitionen är att skapa tillgång till utbildning för fler, inte att skapa nya skillnader (Bryntesson & Börjesson 2021). De

nya rutinerna innebär delvis en förskjutning av ansvar till studenten. Studenten förväntas i högre grad vara aktiv, uthållig och självgående i ansökningsprocessen. Detta samtidigt som gruppen studenter med läsnedsättning redan möter utmaningar i sin studiesituation (Dryler & Vilkenas 2024). De riktlinjer och regler som syftar till rättssäkerhet riskerar att skapa nya hinder.

Lärosätesbibliotekariens yrkesroll förändras från en pedagogisk och stödjande praktik till en mer administrativ och bedömande funktion. Denna förändring kan göra att den etablerade yrkesidentiteten, vilken är präglad av användarfokus, tillgänglighet och stöd måste omförhandlas (Pilerot & Lindberg 2018). Samtidigt visar resultaten att intervjupersonerna aktivt försöker hantera denna förändring. Genom anpassning av samtal, kollegialt stöd och nätverk, fortsätter lärosätesbibliotekarien att arbeta för studentens rätt till tillgänglighetsanpassad kurslitteratur (Gilbert & Michnik 2024). Den kollektiva yrkesidentiteten blir en resurs som ger kraft att hantera förändringarna. Lärosätesbibliotekarien har fått en komplex roll som kräver både omsorg om individen och kontroll.

Tillgänglighet är inte endast vara en juridisk eller formell fråga, utan handlar också om materialiteter. Trots tillgänglighetsdirektivets goda syfte visar studien att lärosätesbibliotekariernas praktik påverkas av licensvillkor, ekonomiska resurser och teknisk funktionalitet. Rättigheten finns formellt men garanterar inte faktisk tillgång. När kommersiella e-böcker inte fungerar tillfredsställande, eller när licenser begränsar användningen, uppstår hinder för studenten trots lagstiftningens syfte att underlätta (McNicholl et al. 2021). Forskning om lyssningsläsning visar därutöver att tillgång i sig inte räcker, utan att studenten behöver stöd i sin användning. Ansökningssamtalet ger idag mindre utrymme för introduktion och uppföljning, vilket ytterligare försvårar möjligheten att utforma sitt arbete utifrån aktuell forskning och beprövad erfarenhet (Björklund et al. 2023).

Konsekvenserna av förändringarna, vilka i grunden har goda syften, synliggörs i den aktuella studien. Längre handläggningstid påverkar studenters möjlighet att få litteratur i tid, vilket kan få direkta konsekvenser för studieresultat. De kommersiella alternativen till Legimus talböcker blir tillgängliga för alla studenter i bibliotekskatalogen, vilket i praktiken minskar tillgången för studenter med läsnedsättning. Osäkerhet om en bok kommer produceras, om en existerande bok har tillgänglighetsfunktioner samt om dessa funktioner är tillräckliga för att möta studentens behov skapar ytterligare fördröjning. När det nya ansökningsförfarandet tar längre tid och är mer formaliserat, prioriteras det praktiska och pedagogiska stödet ner, vilket i praktiken innebär att det viktiga stöd som forskningen lyfter ur

flera olika perspektiv (se exempelvis Serry et al. 2018 och McNicholl et al. 2021) blir svårare för studenten att få.

Förändringarna har inte endast medfört hinder och utmaningar. Det empiriska materialet visar att ett par intervjupersoner upplever att MTM:s funktion i arbetet med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur blivit tydligare, likaså lärosätesbibliotekariens roll. Lärosätesbibliotekarier har engagerat sig och samlats, vilket har skapat ett starkare nätverk för att få/ge hjälp, diskutera och problematisera arbetet. Samverkan mellan olika stödenheter på ett lärosäte blir sannolikt viktigare framåt vilket syns i studien. Syftet med studien var att synliggöra lärosätesbibliotekariernas arbete, men i materialet blir också studenten med läsnedsättning tydlig och kan förstås på ett mer nyanserat sätt. Lärosätesbibliotekarien kan och vill utveckla arbetet vad gäller studenter tillgänglighet och inkludering, vilket resultatet och analysen betonar. Förändringarna kan förhoppningsvis hjälpa intervjupersonerna att konkretisera hur de vill arbeta, vare sig det handlar om läsfrämjande åtgärder eller stöttning till studenter med läsnedsättning.

Slutsatser och framtida forskning

Studien visar att arbetet med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur är situationsbundet och icke standardiserat. Institutionella förändringar skapar spänningar som hanteras genom anpassningar, strategier och samarbeten. Lärosätesbibliotekariernas yrkesroll förändras, men professionella normer och värderingar upprätthålls genom strategier och kollegialt stöd. Studentens rätt till tillgänglighetsanpassad kurslitteratur påverkas av organisatoriska och materiella villkor. Reformen kan ge oväntade konsekvenser som påverkar både tillgång och användning. Tillgänglighet handlar inte enbart om att införa regler eller tekniska lösningar, utan om hur dessa omsätts i praktiken. I denna praktik blir lärosätesbibliotekariens arbetsvillkor viktiga och kan både möjliggöra och begränsa studentens tillgång till utbildning på lika villkor. I en tid präglad av breddad rekrytering är frågan om tillgänglig kurslitteratur inte marginell, utan central för högre utbildnings demokratiska uppdrag: att ge fler tillgång till utbildning och också ge dem reella möjligheter att fullfölja den.

Den kvalitativa intervjun var väl lämpad för att fånga lärosätesbibliotekariers erfarenheter och genererade ett rikt, personligt empiriskt material som möjliggjorde varierade beskrivningar av praktiker och meningsskapande processer (Gunnarsson & Öhlander 2022, 31–33). Den reflexiva tematiska analysen gav flexibilitet att

identifiera teman utan att tvinga materialet in i förutbestämda kategorier, vilket underlättade en nyanserad tolkning. Tillämpningen av en praktikteoretisk ram i kombination med en nyinstitutionell ansats bidrog till att både synliggöra konkreta arbetsrutiner och förklara hur formella regler och riktlinjer omförhandlar professionella roller, vilket stärker studiens relevans för såväl praktik som policy.

Samtidigt finns tydliga begränsningar som påverkar studiens generaliserbarhet och replikerbarhet. Urvalet omfattar sex intervjupersoner, delvis rekryterade via bekvämlighetsurval, vilket ökar risken för snedvridning och innebär att resultaten bör tolkas som illustrativa exempel snarare än representativa för hela yrkesgruppen (Thornberg & Fejes 2024, 297–300). Den reflexiva analysens tolkande karaktär minskar möjligheten att replikera studien och min egen förståelse med bakgrund i logopedi kan ha påverkat val av tema och tolkningar trots eftersträvad reflexivitet (Barman & Weurlander 2024, 38–45; Hughes Tidlund & von Unge 2022, 49–50). Vidare begränsas studiens perspektiv av att endast lärosätesbibliotekariers röster ingår; kompletterande data från studenter, andra stödfunktioner och myndigheter skulle ge en mer heltäckande bild.

Trots dessa begränsningar kan valet av metod i kombination med teoretiskt ramverk bidra med viktiga insikter om hur praktiker omformas i en tid av institutionell och teknisk förändring. Resultaten kan användas som underlag för vidare, kompletterande studier, exempelvis longitudinella undersökningar eller en ansats med blandade metoder (mixed methods), samt utgöra en grund för konkreta rekommendationer riktade till lärosäten och beslutsfattare.

Framtida forskning skulle kunna använda det praktikteoretiska perspektivet genom studier av faktiska arbetspraktiker i form av exempelvis observationer. Ur ett nyinstitutionellt perspektiv blir det intressant att undersöka hur riktlinjer och styrdokument implementeras på lärosätesbibliotek och hur likriktning och variation uppstår mellan dem. Särskilt relevant är att analysera fenomen som löskoppling, när formella krav och faktisk praktik inte överensstämmer. Studenters rätt till likvärdig tillgång till kurslitteratur och hur denna rättighet realiserats i praktiken blir också aktuellt. I ett nyinstitutionellt perspektiv kan analys kring formella rättigheter och faktisk tillgång göras, exempelvis genom analys av väntetider och administrativa krav. I ett praktikteoretiskt ramverk blir det intressant att studera frågan genom att analysera hur rättigheter konkret omsätts i vardagliga praktiker, exempelvis i mötet mellan lärosätesbibliotekarie och student. Vidare behövs studier som inkluderar studentperspektivet, för att undersöka hur rättvisa och tillgänglighet upplevs. Även teknikens roll bör uppmärksammas, då materiella förutsättningar

både kan möjliggöra och begränsa studenters rättigheter. Slutligen är det relevant att undersöka om och hur rättigheterna varierar mellan lärosäten, samt hur förändringar i yrkesrollen påverkar möjligheten att upprätthålla dessa.

7. Referenser

Barman, L. & Weurlander, M. (2024). Tematisk analys. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) (2024). *Handbok i kvalitativ analys*. 4 uppl., Liber.

Biblioteksbladet (2026). *Svensk biblioteksförening kräver Legimus-förändring*. <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/politik/> [2026-06-04]

Björklund, E., Magnusson, L. & Fernström, I. (2023). Lärares perspektiv på breddat deltagande i högre utbildning: Mångfald, omsorg och merarbete. *Högre utbildning*, 13(1), 58–71. doi.org/10.23865/hu.v13.4013

Braun, V. & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11(4), 589–597. doi.org/10.1080/2159676X.2019.1628806

Bryntesson, A. & Börjesson, M. (2021). *Breddad rekrytering till högre studier En beskrivning och jämförelse av policy och utfall i de skandinaviska länderna*. Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, Uppsala universitet. <https://gamla.uka.se/download/18.5358d03f179eb75ace37bd4/1624972260579/rapport-2021-06-21-breddad-rekrytering-till-hogre-studier.pdf> [2026-05-17]

Dryler, H. & Vilkenas, R. (2025). *Att studera i högskolan med funktionsnedsättning, resultat från Studentspegeln*, 2025:20. Universitetskanslersämbetet. <https://www.uka.se/download/18.69ac439819adda68eb3d2/1764767321600/Rapport%20Att%20studera%20i%20h%C3%B6gskolan%20med%20funktionsneds%C3%A4ttning%20UK%C3%84%202025%2020.pdf> [2026-05-17]

Emerson, M. E. (2025). Understanding Our Students: Reflecting on the Academic Library's Role in Meeting the Needs of Evolving Student Populations. *Journal of Library Administration*, 65(2), 255–266. doi.org/10.1080/01930826.2024.2437967

Eriksson-Zetterquist, U. (2009). *Institutionell teori: Idéer, moden, förändring*. 1. uppl., Liber.

Flocker, Ernhausen & Mattson (2025). *Skärpta regler för Legimus slår hårt mot studenter med läsnedsättning*. <https://www.altinget.se/artikel/skarpta-regler-for-legimus-slaar-haart-mot-studenter-med-lasned-sattning> [2026-06-06]

Follin, E., Gärdén, C., Jeppsson, P. & Nord, K. (2025). *Robust, rättssäkert och likvärdigt: Återrapportering av regeringsuppdrag om studenters tillgång till anpassad kurslitteratur* (Dnr 2025/91). Myndigheten för tillgängliga medier. <https://www.MTM.se/app/uploads/2025/06/Robust-rattssakert-och-likvardigt-Aterrapportering-av-regeringsuppdrag-om-studenters-tillgang-till-anpassad-kurslitteratur.pdf> [2026-05-17]

Gilbert, J. & Michnik, K. (red.) (2024). *Stöd för forskning och utbildning: lärosätesbiblioteken i Sverige*. Acta Universitatis Gothoburgensis. <https://gupea.ub.gu.se/items/2bc62ce3-bd17-4519-86ac-336d20559a07> [2026-05-17]

Gunnarsson, J. & Öhlander, M. (2022). Forskningsfrågor från kunskapsmål till verktyg. I Silow Kallenberg, K., Nystrand von Unge, E. & Wiklund Moreira, L. (red.) (2022). *Etnologiskt fältarbete: nya fält och former*. Studentlitteratur.

Hughes Tidlund, I. & von Unge, E. (2022). Etik och kvalitativa metoder. I Silow Kallenberg, K., Nystrand von Unge, E. & Wiklund Moreira, L. (red.) (2022). *Etnologiskt fältarbete: nya fält och former*. Studentlitteratur.

Hui, A., Schatzki, T.R. & Shove, E. (2016). Introduction. I Hui, A., Schatzki, T. & Shove, E. (red.). *The Nexus of Practices: connections, constellations, practitioners* [Elektronisk resurs]. Routledge. [doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.4324/9781315560816](https://doi.org/10.4324/9781315560816)

Kjellberg, S., Francke, H. & Kvale, L. H. (2025). Editorial. *Nordic Journal of Library and Information Studies*, 5(2), i-xii. doi.org/10.7146/njlis.v5i2.157398

Klein, J. (2017). Biblioteken och de tillgängliga medierna. I Fichtelius, E., Enarson, E., Hansson, K., Klein, J. & Persson, C. (red) (2017). *Den femte statsmakten Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi. <https://biblioteksforeningen.se/wp->

[content/uploads/2017/09/den_femte_statsmakten_webbversion_compressed.pdf](#)

[2026-05-17]

Kungliga biblioteket (2026). *Whisper Web Transkribera tal direkt i din webbläsare!*

<https://kb-whisper.mesu.re/> [2026-05-17]

Legimus (u.å.). *För bibliotek Legimussamtalet*.

<https://www.legimus.se/foer-bibliotek/legimussamtalet/> [inloggning krävs] [2026-05-17]

Lindberg, J. (2015). *Att bli bibliotekarie: Informationssökning och yrkesidentiteter hos B&I-studenter och nyanställda högskolebibliotekarier* [Elektronisk resurs].

Diss.

Borås

universitet.

<https://hb.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A807541&dswid=-2538> [2026-05-17]

Lundh, A. (2024). Developing expertise and managing inaccessibility: A study of reading by listening practices among students with blindness or vision impairment.

Information Research an International Electronic Journal, 29(2), 92–108.

doi.org/10.47989/ir292522

McNicholl, A., Casey, H., Desmond, D. & Gallagher, P. (2021). The impact of assistive technology use for students with disabilities in higher education: A systematic review. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 16(2), 130–143.

doi.org/10.1080/17483107.2019.1642395

Melander, S. (2020). Att göra högre studier tillgängliga – ett lärarperspektiv. *Högre utbildning*, 10(2), 37–49.

doi.org/10.23865/hu.v10.2290

Myndigheten för tillgängliga medier (2025a). *I väsentligen samma utsträckning: Konsekvensutredning utifrån överväganden om en ny ordning för anpassning av kurslitteratur*.

https://www.MTM.se/app/uploads/2025/06/PM-I-vasentligen-samma-utstrackning_Konsekvensutredning-utifran-overvaganden-om-en-ny-ordning-for-anpassning-av-kurslitteratur.pdf [2026-05-17]

Myndigheten för tillgängliga medier (2025b). *Beslut att anta reviderade produktionsriktlinjer för produktioner på utbildningsanslaget samt kulturanslaget*.

<https://www.MTM.se/app/uploads/2025/09/Beslut-att-anta-reviderade-produktionsriktlinjer.pdf> [2026-05-17]

Myndigheten för tillgängliga medier (2025c). *Ny ansökningsprocess till Legimus för studenter införs januari 2026*. Nyhetsbrev MTM 30 oktober. [2026-05-17]

Nationellt administrations- och informationssystem för samordnare (u.å.). *Ansökan om pedagogiskt stöd på svenska universitet och högskolor*. <https://www.nais.uhr.se/> [2026-05-30]

Nicolini, D., Seidl, D. & Splitter V. (2025). Schatzki's Practice Theory and Strategy as Practice. I Golsorkhi, D., Rouleau, L., Seidl, D. & Vaara, E. (red.) (2025). *Cambridge Handbook of Strategy as Practice*. 3 uppl., Cambridge University Press. [doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1017/9781009216067](https://doi.org/10.1017/9781009216067) [2026-05-17]

Olsson Dahlquist, L. & Wennås Brante, E. (2024). *Lyssningsläsning i högre utbildning: Vad säger forskningen?* Myndigheten för tillgängliga medier. <https://www.MTM.se/app/uploads/2024/06/lyssningslasning-i-hogre-utbildning.pdf> [2026-05-17]

Pilerot, O. & Lindberg, J. (2018). Inside the library: Academic librarians' knowing in practice. *Journal of Librarianship and Information Science*, 50(3), 254–263. doi.org/10.1177/0961000618769970

Pittaway, S. & Malomo, M. (2021). 'So, you want me to read for my degree?': A Universal Design for Learning approach to reading. *Insights*, 34(1). doi.org/10.1629/uksg.549

Post- och Telestyrelsen (2025). *Introduktion till EU:s tillgänglighetsdirektiv*. <https://pts.se/digital-inkludering/lagkrav/introduktion-till-tillganglighetsdirektivet/#eu:s-tillg%C3%A4nglighetsdirektiv> [2026-05-17]

Prop. 2001/02:15 *Den öppna högskolan*

Rosén, K., & Öhlin, J. (2025). *Den perfekta stormen Utmaningar för utgivning av svensk kurslitteratur och konsekvenser för högre utbildning*. Strategirådet. rapport--den-perfekta-stormen-241122.pdf [2026-05-17]

Schatzki, T. R. (2024). On structural change: Practice organizations and institutional logics. *Österreichische Zeitschrift Für Soziologie*, 49(1), 47–66. doi.org/10.1007/s11614-023-00537-z

Serry, T., Oates, J., Ennals, P., Venville, A., Williams, A., Fossey, E. & Steel, G. (2018). Managing reading and related literacy difficulties: University students' perspectives. *Australian Journal of Learning Difficulties*, 23(1), 5–30. doi.org/10.1080/19404158.2017.1341422

SFS 1992:1434. *Högskolelag*

SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*

SFS 2023:254. *Lag om vissa produkters och tjänsters tillgänglighet*

SOU 1976:20. *Kultur åt alla*

SOU 2024:96. *Betänkande av Utredningen om mediegrundlagarna och tillgänglighetskrav för vissa medier*

Svensson, P. & Wästerfors, D. (2022). Kapitel 2. Om samhällsvetenskapens natur. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) (2022). *Handbok i kvalitativa metoder*. 3 uppl., Liber.

Thorn, J. (2022). How librarian involvement enhances students' information literacy. *Nordic Journal of Information Literacy in Higher Education*, 13(1), 63–70. DiVA. doi.org/10.15845/noril.v13i1.3783

Thornberg, R. & Fejes, A. (2024). 17. Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) (2024). *Handbok i kvalitativ analys*. 4 uppl., Liber.

Westergren, M. & Holmquist, H. (2024). *Stöd till studenter med funktionsnedsättning* (2025:5). Universitetskanslersämbetet. https://www.uka.se/download/18.35f90970195a82ba4151/1742288019419/St%C3%B6d%20till%20studenter%20med%20funktionsneds%C3%A4ttning_.pdf

Universitets- och högskolerådet. (2014). *Från breddad rekrytering till breddat deltagande - En analys av hur lärosäten presenterar sitt arbete med lika möjligheter till studier.*

<https://www.uhr.se/publikationer/publikationsbutiken/Larosatena-kan-forbatttra-lika-mojligheter-arbetet/>

Vetenskapsrådet (2024). *God forskningssed*. Vetenskapsrådet.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2024-10-02-god-forskningssed-2024.html> [2026-05-17]

Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2022). Kapitel 5. Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) (2022). *Handbok i kvalitativa metoder*. 3 uppl., Liber.

Bilagor.

Bilaga 1. Informationsbrev

Lärosätesbibliotekarien, tillgänglighetsanpassad kurslitteratur och studenter med läsnedsättning

Jag heter Karin Öjehagen och studerar på masterprogrammet ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Jag håller nu på att skriva mitt examensarbete i form av en masteruppsats. Min studie bygger på att jag gör intervjuer med lärosätesbibliotekarierna med fokus på studenter med läsnedsättning och tillgänglighetsanpassad litteratur, och här kan du hjälpa till!

Syftet med studien är att synliggöra lärosätesbibliotekariernas förutsättningar för arbetet med tillgänglighetsanpassad litteratur till studenter med läsnedsättning. För att skapa en likvärdig studiesituation för studenter med läsnedsättning, behövs mer kunskap om lärosätesbibliotekariernas arbete och vilka förutsättningar som formar det. Forskningshuvudman för projektet är Lunds universitet.

Hur går studien till?

Intervjun beräknas ta ungefär 45–60 minuter och den kommer att spelas in. Inspelningen kommer inte att spridas vidare. Du som blir intervjuad kommer att pseudonymiseras i uppsatsen.

Deltagandet är frivilligt

Ditt deltagande är frivilligt och du kan när som helst välja att avbryta deltagandet fram tills uppsatsen examineras. Om du väljer att inte delta eller vill avbryta ditt deltagande behöver du inte uppge varför. Om du vill avbryta ditt deltagande kontaktar du mig eller min handledare Pelle Snickars.

Möjliga följder och risker med att delta

Det finns inga uppenbara risker eller följder med att delta i studien. Det kan upplevas som känsligt att tala om erfarenheter och kunskaper om arbetet med studenter med läsnedsättning. Du väljer själv om du vill svara på en fråga eller inte och vad du vill berätta.

Samtycke

Om du vill delta i studien så bekräftar du att du har tagit del av informationen och ger ditt samtycke till att bli intervjuad. Det kan du göra genom att besvara detta mejl med följande fras: "Jag har tagit del av informationen och ger mitt samtycke till att bli intervjuad."

Vad händer med dina uppgifter?

Intervjuerna kommer att sparas ner som ljudfiler. Därefter transkriberas de i textfiler. Personuppgifter kommer att pseudonymiseras och hanteras konfidentiellt. Namn på intervjuade personer kommer inte finnas i uppsatsen. I stället används påhittade namn eller koder. Allt insamlat material raderas när uppsatsen är godkänd.

Dina svar och dina uppgifter kommer att behandlas så att enbart jag och min handledare kommer att kunna ta del av dem. Ansvarig för dina personuppgifter är Lunds universitet.

Enligt EU:s dataskyddsförordning (GDPR) har du rätt att kostnadsfritt få ta del av de uppgifter om dig som hanteras i projektet, och vid behov få eventuella fel rättade. Du kan också begära att uppgifter om dig raderas samt att behandlingen av dina personuppgifter begränsas.

Om du vill ta del av uppgifterna ska du kontakta mig. För frågor om dataskydd, kontakta dataskyddsombudet via e-post: dataskyddsombud@lu.se. Om du är missnöjd med hur dina personuppgifter behandlas har du rätt att lämna in klagomål till Integritetsskyddsmyndigheten, som är tillsynsmyndighet. Information om detta finns på myndighetens webbplats (imy.se).

Ändamål

Behandling av personuppgifter är nödvändig för att genomföra uppsatsarbetet och uppnå följande mål som krävs för få godkänt:

-visa förmåga att kritiskt, självständigt och kreativt identifiera och formulera frågeställningar, att planera och med adekvata metoder genomföra kvalificerade uppgifter inom givna tidsramar och därigenom bidra till kunskapsutvecklingen samt att utvärdera detta arbete

-visa sådan färdighet som fordras för att delta i forsknings- och utvecklingsarbete eller för att självständigt arbeta i annan kvalificerad verksamhet

Enligt GDPR får behandling av personuppgifter endast ske om det finns en giltig rättslig grund. Lunds universitet bedömer att behandlingen av personuppgifter inom ramen för studentarbetet stödjer sig på den rättsliga grunden "allmänt intresse".

Hur får du information om resultatet av projektet?

Den godkända uppsatsen kommer att finnas tillgänglig på Lund Student Papers:

<https://lup.lub.lu.se/student-papers/search>

Tack för ditt bidrag!

Karin Öjehagen

Kontaktuppgifter

Namn: Karin Öjehagen

E-post: [REDACTED]

Telefon: [REDACTED]

Handledare: professor Pelle Snickars

[REDACTED] Lund

E-post: [REDACTED]

Telefon: [REDACTED]

Bilaga 2. Intervjuguide

Lärosätesbibliotekariers arbete med tillgänglighetsanpassad litteratur till studenter med läsnedsättning

Information om studien har mejlats till deltagaren innan intervjun och går igenom muntligt med deltagaren innan informerat samtycke.

Hälsa välkommen. Presentation av mig och syftet med intervjun. Kort beskrivning av hur intervjun går till.

Intervjupersonen uppmuntras att berätta fritt, utifrån egna erfarenheter och upplevelser. Följdfrågor kan ställas vid behov, för att hålla fokus på ämnet.

Personen ges tillfälle ställa frågor, delen som handlar om pseudonym samt avbrytande av medverkan betonas. Deltagaren tillfrågas om hen har frågor kring informationen och samtycket.

- Start av inspelning.

Inhämtande av samtycke om detta inte fått skriftligt tidigare. ”Samtycker du att delta i studien om tillgänglighetsanpassad kurslitteratur till studenter med läsnedsättning”. ”Samtycker du att dina uppgifter behandlas såsom beskrivits i informationen”?

Start av intervjun.

1. Bakgrund och roll

Kan du kort berätta om din roll här på biblioteket (hur länge, vilka delar involverad i)?

2. Vardagens praktik, säganden och göranden (personen)

Kan du beskriva ditt arbete med tillgänglighetsanpassad litteratur till studenter med läsnedsättning? (vad gör du, hur skulle du beskriva)

- Rutiner, materialiteter, kompetenser.
- Känslor, tro, förväntningar, yrkesroll.
- Uppfattningar (hinder, frihet, framtid).

3. Förutsättningar för praktiken (personen i organisationen)

Ur ditt perspektiv; kan du beskriva organisationen kring arbetet med tillgänglighetsanpassad kurslitteratur? (regler, riktlinjer, koordinering, målsättning, resurser)

- Regler, riktlinjer, normer
- Organisation, koordinering, samverkan
- Målsättning, prioritering
- Kompetensutveckling, resurser

Finns det något kring arbetet med tillgänglig kurslitteratur som vi inte hunnit prata om, något mer du vill tillägga eller tydliggöra?

Kan jag höra av mig om jag har fler frågor?

Tack för medverkan!

Avslutning av intervjun.

- Inspelning avslutas